

**UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
FACULTATEA DE FILOSOFIE**

LUCRARE DE DOCTORAT

**ETICA ÎNTRE TEOLOGIE ȘI FILOSOFIE.
ANALIZĂ COMPARATIVĂ ASUPRA VALORII MORALE A
MUNCII ÎN ETHOSUL CREȘTIN**

**Coordonator Științific:
Prof. Univ. Dr. Vasile MORAR**

**Doctorand:
Ioan VULPESCU**

**BUCUREȘTI,
Iunie 2008**

Trebuie oricum să ținem seama de adevărul ulterior. Stăpânul inimii omului este Dumnezeu. Stă în puterea sa de a o schimba.⁸⁹ De aceea omul ar trebui să se adreseze lui cu rugăciune umilă pentru a obține harul care transformă și ajutorul necesar pentru a realiza adevărata iubire. O rugăciune încrezătoare și perseverentă nu este cel mai neînsemnat mijloc de utilizat în a dori adevărate valori și în educarea iubirii pentru bunătate.⁹⁰

Așa cum am văzut în studiul de față, a urma calea virtuții înseamnă a merge în mod cert pe calea care duce la mântuire, deoarece virtuțile sunt tot atâtea moduri practice de a ajunge la Hristos. Importanța pentru pastorală și misiune a problemei virtuții este mare, deoarece scopul misiunii preoțești este tocmai acela de a conduce omul pe calea desăvârșirii, a mântuirii, iar virtutea este scară spre aceasta.

Viața duhovnicească a creștinului este o permanentă încordare și luptă de eliberare deplină de păcat și de efectele sale, și de dobândire și lucrare tot mai deplină a virtuților creștine, căi spre desăvârșire.

Ioan C. Tesu
Virtuțile creștine,
cărări spre fericirea veșnică,
Editura Trinitas, 2001, p. 2.

În timp ce patimile reprezintă o deformare a firii și o deturnare a vieții de la adevărata sa finalitate, o degradare a chipului lui Dumnezeu din om și o viețuire în registrul inferior și tenebros al existenței, virtuțile creștine și viața virtuoasă constituie adevărata vocație a omului, capabilă să îi aducă acestuia adevărata bucurie și fericire, cea izvorâtă din trăirea tot mai aproape de Izvorul vieții și al fericirii, Dumnezeu-Iubire.

Prin voia sa liberă, cu care a fost înzestrat de la creație, omul se află și este liber să aleagă între a deveni „rob patimilor” și a nu se pleca lor; are puterea de a alege între păcat și virtute, aceasta din urmă fiind singura în stare să-i dăruiască omului „cununa nemuririi”

Părinții duhovnicești ai Răsăritului ortodox subliniază permanent ideea că, în timp ce patimile sunt contrare firii și lucrează silnic la distrugerea acesteia, virtuțile reprezintă un dar al creaturii, sunt firești, au fost zidite împreună cu firea oamenilor. Ele constituie vocația esențială a omului, de a se asemana tot mai mult, până la unirea îndumnezeitoare, cu Părintele său ceresc, iar aceasta nu se poate realiza decât prin dobândirea și lucrarea virtuților.

⁸⁹ Idem

⁹⁰ Paul Evdokimov, *Înnoirea spiritului*, Editura Pandora, Târgoviște, 1997, p.106

pasaje copiate din: Ioan C. Tesu - Virtutile creștine, cărări spre fericirea veșnică 2001, Editura Trinitas, p. 2

Ioan C. Teșu -
Virtuțile creștine,
cărări spre fericirea veșnică,
Editura Trinitas, 2001

VIRTUȚILE CREȘTINE - „CALE ÎMPĂRĂTEASCĂ” A FERICIRII VEȘNICE

Viața duhovnicească a creștinului este o permanentă încordare și luptă de eliberare deplină de păcat și de efectele sale, și de dobândire și lucrare tot mai deplină a virtuților creștine, căi spre desăvârșire.

În timp ce patimile reprezintă o deformare a firii și o deturnare a vieții de la adevărata sa finalitate, o degradare a chipului lui Dumnezeu din om și o viețuire în registrul inferior și tenebros al existenței, virtuțile creștine și viața virtuoasă constituie adevărata vocație a omului, capabilă să îi aducă acestuia adevărata bucurie și fericire, cea izvorâtă din trăirea tot mai aproape de Izvorul vieții și al fericirii - Dumnezeu-Iubire.

Prin voia sa liberă, cu care a fost înzestrat de la creație, omul se află și este liber să aleagă între a deveni „rob patimilor” și a nu se pleca lor; are puterea de a alege între păcat și virtute, aceasta din urmă fiind singura în stare să-i dăruiască omului „cununa nemuririi”¹.

Părinții duhovnicești ai Răsăritului ortodox subliniază

¹ Sf. Antonie cel Mare, *Învățătură despre viața monahală*, în *Filocalia sfintelor nevoițe ale desăvârșirii*, volumul I. Traducere, introducere și note de Preot Profesor Doctor Dumitru Stăniloae. Membru al Academiei Române. Ediția a IV-a, Editura Harisma, București, 1993, p.32: „Dacă vrei, ești rob patimilor; și iarăși, dacă vrei, ești liber să nu te pleci patimilor fiindcă Dumnezeu te-a făcut cu voie liberă. Iar cel ce biruie patimile trupului se încununază cu nemurirea. Căci de n-ar fi patimile, n-ar fi nici virtuțile, nici cununile dăruite de Dumnezeu celor vrednici dintre oameni”.

permanent ideea că, în timp ce patimile sunt contrare firii și lucrează silnic la distrugerea acesteia, virtuțile reprezintă un dar creatural, sunt firești, au fost zidite împreună cu firea oamenilor². Ele constituie vocația esențială a omului, de a se asemana tot mai mult, până la unirea îndumnezeitoare, cu Părintele său ceresc, iar aceasta nu se poate realiza decât prin dobândirea și lucrarea virtuților.

Spre deosebire de patimi, care nu au ființă sau ipostas, ci sunt întuneric și boală³ și nu aparțin în mod firesc omului, ci se infiltrează în firea lui, căutând să o surpe, virtuțile îi aparțin acestuia în mod firesc. Ele au fost date de Dumnezeu firii omenești, prin însuși actul creării ei. Îndată ce a făcut Dumnezeu pe om, ne spune Ava Dorotei, „a semănat în el virtuțile, precum zice: «Să facem pe om după chipul și asemănarea noastră» (Facere 1,26). A zis «după chipul», pentru că Dumnezeu a făcut sufletul nestricăcios și liber; și a mai zis «după asemănarea», adică după virtute»⁴.

O învățătură constantă a spiritualității ortodoxe, începând mai ales de la Sfântul Marcu Ascetul, este aceea că Domnul, Izvorul a tot binele și al tuturor virtuților, Se află, din clipa Botezului, „în noi în chip ascuns, însă nu ni Se face văzut decât atunci când, după ce vom fi străbătut bine drumul poruncilor, vom aduce ca jertfă Arhiereului Hristos, gândurile cele sănătoase ale firii noastre, nu pe cele mușcate de fiare»⁵. Prin urmare, „Domnul e

² Cuviosul Nichita Stithatul, *Cele 300 de capete despre făptuire, despre fire și despre cunoștință*, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, volumul VI. Traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1977, p. 260.

³ Ava Dorotei, Ale celui între sfinți, părintele nostru Dorotei. Felurite învățături lăsate ucenicilor săi când a părăsit mănăstirea Avei Serid și a întemeiat cu ajutorul lui Dumnezeu mănăstirea sa, după moartea Avei Ioan, proorocul, și după tăcerea desăvârșită a Avei Varsanufie, în *Filocalia...*, volumul IX, p. 606.

⁴ *Ibidem*, p. 605.

⁵ Marcu Ascetul, *Despre Botez*, în *Filocalia...*, volumul I, p. 353.

Ioan C. Tesu -
Virtuțile creștine,
cărări spre fericirea veșnică,
Editura Trinitas, 2001, p. 4.

Poruncile și virtuțile sunt leacuri curățitoare ale stării noastre pătimășe. Dacă patimile sunt boli ale sufletului, ce atentează la viața omului, șubrezindu-i trupul și omorându-i sufletul, boli ce se încuibează în inima omului oarecum din afară și datorită lipsei lui de trezvie, virtuțile sunt starea firească de sănătate a sufletului. În timp ce patimile sunt niște „accidente” și adaosuri reproșabile firii omenești, virtutea se află în suflet, în chip firesc.

Prin păcat și patimi, omul dobândește o deprindere străină și contrară firii, se află în stare de boală și robie sufletească. Prin virtute, însă, primim deprinderea noastră proprie, sau ne reîntoarcem la sănătatea noastră, ca de la o orbire oarecare, la lumina proprie, sau ca de la o boală oarecare, la sănătatea noastră după fire.

Lipsa virtuților este, din acest motiv, „maica morții”, pe când prezența lor naște nemurirea. Fiecare patimă are o virtute contrară, pe care omul trebuie să o descopere și să o lucreze până la desăvârșire.

Înaintarea în lucrarea acesteia înseamnă în același timp, distrugerea patimii contrare. Lupta împotriva patimilor, pentru dobândirea și practicarea virtuților aduce în sufletul celui duhovnicesc adevărata fericire, întrucât virtutea este cu mult mai vrednică de cinste decât bogăția.

Virtuțile creștine reprezintă calea și „scara cea mică și scurtă” spre Împărăția cerească. Ele sunt asemenea unei scări spre cer, pe care urcă și coboară îngerii, susținându-i și ajutându-i pe ostenitori în acest urcuș duhovnicesc.

Ioan C. Tesu,
Virtuțile creștine,
cărări spre fericirea veșnică,
Editura Trinitas, 2001, p. 5.

La capătul de sus al acestei scări a desăvârșirii se află Însuși Dumnezeu, Cel ce așteaptă de la început hotărârea noastră de a porni pe această scară nevăzută și aducătoare de fericire adevărată; Care pe cei ce au pornit cu dragoste și râvnă îi susține în eforturile lor, întinzându-le mâna puterii Sale de sus; iar odată ajunși la capătul ei, le dă răsplata pentru ostenele lor - unirea îndumnezeitoare. În această lume și în această viață, omul se află, din punct de vedere duhovnicesc, la mijloc între două căi, care, pe măsură ce pornim pe una sau alta dintre ele - se lărgește: calea binelui și calea răului.

Iubirea naște solidaritatea, deoarece „creștinul care participă la Euharistie învață de la ea să devină promotor de comuniune, de pace, de

pasaje copiate din: Ioan C. Tesu - Virtutile creștine, cărări spre fericirea veșnică
2001, Editura Trinitas, pp. 4, 5

ascuns în poruncile Sale. Și cei ce-L caută pe El, Îl găsesc pe măsura împlinirii lor”⁶.

Poruncile și virtuțile sunt „leacuri curățitoare ale stării noastre pătimase”⁷. Dacă patimile sunt boli ale sufletului, ce atentează la viața omului, șubrezindu-i trupul și omorându-i sufletul, boli ce se încuibează în inima omului oarecum din afară și datorită lipsei lui de trezvie, virtuțile sunt starea firească de sănătate a sufletului. În timp ce patimile sunt niște „accidente” și adaosuri reproșabile firii omenesti, virtutea se află în suflet, în chip firesc.

Prin păcat și patimi, omul dobândește o deprindere străină și contrară firii, se află în stare de boală și robie sufletească. Prin virtute, însă, „primim deprinderea noastră proprie, sau ne reîntoarcem la sănătatea noastră, ca de la o orbire oarecare, la lumina proprie, sau ca de la o boală oarecare, la sănătatea noastră după fire”⁸. Lipsa virtuților este, din acest motiv, „maica morții”⁹, pe când prezența lor naște nemurirea¹⁰.

Fiecare patimă are o virtute contrară, pe care omul trebuie să o descopere și să o lucreze până la desăvârșire. Întărirea în lucrarea acesteia înseamnă în același timp, distrugerea patimii contrare. Lupta împotriva patimilor, pentru dobândirea și practicarea virtuților aduce în sufletul celui duhovnicesc adevărata fericire, întrucât „virtutea este cu mult mai vrednică de cinste decât

⁶ Idem, *Despre legea duhovnicească*, în *Filocalia...*, volumul 1, p. 308.

⁷ Sfântul Isaac Sirul, *Cuvinte despre sfintele nevoițe*, în *Filocalia...*, volumul X, Traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 477: „De aceea ne-a dat nouă poruncile Lui de viață făcătoare, ca pe niște leacuri curățitoare ale stării noastre pătimase. Căci ceea ce sunt leacurile pentru trupul bolnav, aceea sunt poruncile pentru sufletul pătimas. Și e vădit că poruncile s-au dat împotriva patimilor, spre tămăduirea sufletului care a căzut...”

⁸ Ava Dorotei, *op. cit.*, p. 594-595.

⁹ Talasie Libianul, *Despre dragoste, înfrânare și petrecerea cea după minte*, în *Filocalia...*, volumul 4, p. 18.

¹⁰ *Ibidem*.

bogăția¹¹.

Virtuțile sunt - potrivit Sfântului Petru Damaschinul - lumina și soarele sufletului. „Și precum soarele, călătorind de fiecare dată de la răsărit până la apus dă o zi, iar lipsind el, se face noapte, așa și fiecare virtute pe care o săvârșește omul luminează sufletul, iar ascunzându-se ea, se face patimă și întuneric, până ce agonisește omul iarăși virtutea și prin aceasta vine lumina¹².

Virtuțile creștine reprezintă calea și „scara cea mică și scurtă” spre Împărăția cerească¹³. Ele sunt asemenea unei scări spre cer, pe care urcă și coboară îngerii, susținându-i și ajutându-i pe ostenitori în acest urcuș duhovnicesc¹⁴. La capătul de sus al acestei scări a desăvârșirii se află Însuși Dumnezeu, Cel ce așteaptă de la început hotărârea noastră de a porni pe această scară nevăzută și aducătoare de fericire adevărată; Care pe cei ce au pornit cu dragoste și râvnă îi susține în eforturile lor, întinzându-le „mâna puterii Sale de sus¹⁵”; iar odată ajunși la capătul ei, le dă răsplata pentru ostenelile lor - unirea îndumnezeitoare.

În această lume și în această viață, omul se află, din punct de vedere duhovnicesc, la mijloc între două căi, care, pe măsură ce pornim pe una sau alta dintre ele - se lărgesc: calea binelui și calea răului. Sfântul Petru Damaschinul consideră că „fiecare stă la mijlocul acestor două căi, adică a dreptății și a păcatului; și-și alege pe care o vrea și pe aceasta înaintează¹⁶”. Alegerea căii celei bune este o dovadă de discernământ duhovnicesc, deoarece „patimile

¹¹ Nil Ascetul, Cuvânt ascetic, în *Filocalia...*, volumul I, p. 217.

¹² Sfântul Petru Damaschinul, Învățătură duhovnicească ale Sfântului Petru Damaschin, în *Filocalia...*, volumul V, p. 247.

¹³ Sfântul Grigorie Sinaitul, Ale celui dintre sfinți părintelui nostru Grigorie Sinaitul. Capete foarte folositoare în acrostih, în *Filocalia...*, volumul VII, p. 139.

¹⁴ Sfântul Simeon Noul Teolog, Cele 225 de capete teologice și practice, în *Filocalia...*, volumul VI, p. 84.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Sfântul Petru Damaschinul, *op. cit.*, p. 34.

Așeza monahului, ca de altfel și cea a omului de afaceri, presupune progresul perpetuu în a acumula nu spre îmbogățire, ci spre circulația bunurilor, spre ajutorarea aproapelui. Astfel, fluxul de capital sau bunurile circulează și susțin viața trupească și, implicit sufletească a multora.

Sărăcia de bună voie este atât sărăcia, înțeleasă ca neagonisirea de bunuri trupesti, cât și sărăcia duhovnicească a primei fericiri a Evangheliei Mântuitorului: „Feriți cei săraci cu duhul, ca a lor este Împărăția Cerurilor” (Matei 5, 3), fericire care, în înțelesul ei profund, înseamnă eliberarea de orice idol, de orice poftă de avuție, de orice obsesie de a avea, a poseda ceva nu numai material, ci și spiritual; bunăoară, dorința de a supune pe alții cu conștiința tezaurului său spiritual mai bogat față de al celuilalt, socotit mai sărac.¹³³

Este, în același timp, și sărăcia ca și eliberarea de grija obsedantă, maladiivă, de care vorbește Mântuitorul: „Ce vom manca, ce vom bea, ori cu ce ne vom îmbrăca” (Matei 6, 31). Căci, precum arată și Sfântul Ioan Scărarul, sărăcia de bună voie este lepădarea grijilor; el (monahul) a încredințat grija de sine lui Dumnezeu. Săracul este liber. Mântuitorul vine în lume rostind în cel dintâi cuvânt al propovăduirii Sale: „Duhul Domnului este peste Mine, pentru că M-a uns să binevestesc săracilor; M-a trimis să vindec pe cei zdrobiți cu inima, să propovăduiesc robilor dezrobirea și celor orbi vederea; să eliberez pe cei apăsați” (Luca 4, 18-19). Esențială, în acest mesaj divin, este tocmai o astfel de eliberare.

Condiția cerută pentru a fi în stare să dobândim acest dar este sărăcia cu duhul, adică sărăcia conștientă de sine, în fața nesfârșitei bogății a lui Dumnezeu și a creației, deci o sărăcie activă, lucrătoare. Mântuitorul însuși ni se descoperă ca un sărac: El nu are unde să-și plece capul (Matei 8, 20). Aceasta ca Om, dar El este Dumnezeu și Om. Iar ca Dumnezeu are totul. Are totul însă fără să fie stăpânit de ceva ca Om. În El "stăpânitorul acestei lumi nu are nimic (Ioan 14, 30), deși I-a propus toată stăpânirea împărățiilor lumii și strălucirea lor (Luca 4, 5-6). Atunci El este deodată și sărac, și infinit de bogat. Și așa ne cere și nouă. Așa au fost și Apostolii. Sfântul Pavel spune: „În toate înfățișându-ne pe noi înșine ca slujitori ai lui

¹³³ Ierotei Vlahos, *Monahismul ortodox ca viață profetică, apostolică și martirică* (trad. rom.), Mitropolia Olteniei, Craiova, 2005, p.64

Dumnezeu". Și adaugă: „ca niște săraci, dar pe mulți îmbogățind; ca unii care n-au nimic, dar toate le stăpânesc” (II Cor. 6, 3 și 10). „Se împărtășeau și ei din această sărăcie în duhul lui Hristos” (Rom. 8, 9), prin care puteau să îmbogățească pe alții, precum au și făcut-o.

Dar, pentru a avea, pentru a dobândi mereu și astfel a spori neîncetat prin îmbogățire și creștere în Hristos (Efes. 4, 15), se cere această condiție: să recunoști că prin tine însuți ești sărac, iar în unire cu El ai totul. Altfel spus, se cere cunoașterea și împlinirea acestei virtuți esențiale: smerenia.

Și, se înțelege, într-o astfel de sărăcie petrecând, iubești în același timp munca osârduitoare, dar unită cu neagonisirea. Și nu disprețuiești bunurile, valorile acestei lumi, ci le primești în slava Ziditorului și a iubirii Lui. De aceea mai toți monahii iubesc animalele, florile, grădinile, holdele. Le este atât de drag să cultive grădini, chiar în locuri neprielnice, pietroase, și să le păzească, după Sfânta Scriptură, ca pe o grădină a Edenului. Și oferă rodul dobândit spre mângâierea oamenilor, ca pe un dar al lui Dumnezeu.¹³⁴

Mănăstirile sunt imaginea cea mai elocventă care probează resorbția diviziunii sociale și a practicilor economice (în regimul „ascultărilor”) de către un miraculos și „nuclear” tot al vieții liturgice. Ceea ce contează în lumea pre-modernă este nu atât contrastul parte/întreg (structura diadică), ci rezonanța lor (structura holografică). Este un alt fel de a spune ca ordonarea ierarhică făcea din societatea arhaică un univers în același timp organic și diferențiat, ceea ce modernii nu-și pot explica decât ca apelul la fantasmеle „puterii” (persecuției, control, manipulare).

Asumarea sărăciei de către monah este conform cuvintelor pe care Epicur le-a pus în Scrisoarea către Meneceu: „Este foarte bine... să-ți fie suficient, nu pentru că ar trebui să trăiești mereu cu puțin, dar pentru că, atunci când nu ai prea mult, să te mulțumești cu puțin, convins fiind că cei care se bucură cel mai mult de opulență sunt aceia care nu au nevoie de ea.”¹³⁵

Felul cum este concepută și cum este trăită munca în mănăstirile ortodoxe românești, arată că vechiul principiu al Sfântului Benedict de Nursia: „Muncește, studiază și te roagă!” și-a găsit o bună și puternică

¹³⁴ F. Lilienfield, *Spiritualitatea monahismului timpuriu al pustiei* (trad.rom.), Mitropolia Olteniei, Craiova, p.46

¹³⁵ Hubert Grenier, *Marile Doctrine Morale* (trad.rom.), Editura Humanitas, București, 1995, p.49

Dar, supunerea voii eului propriu in fata Voii Supreme, nu inseamna pierderea libertatii, ci implinirea ei. "Ascultarea, zice iarasi Sf. Ioan Scararul, este lepadarea judecatii proprii din bogatia judecatii" (IV, 4). Prin ascultare, monahul, crestinul, se face vas al Vointei creatoare dumnezeiesti. Noi stim ca libertatea nu este "fiinta", ci un atribut al fiintei rationale. Libertatea nu-si da singura sensul, continutul ei, ci ea cauta pretutindeni sensul. Desprinsa de sens, de adevar, ea risca sa devina anarhie, lipsita de principiu, de sprijin si de finalitate. Binele si adevarul constituie fiinta libertatii. "Adevarul va va face liberi" (Ioan 8, 32). Binele si adevarul constituie si fiinta, si conditia libertatii.

Si, se intelege, a implini voia lui Dumnezeu inseamna a te institui real in actul zidirii tale pentru ca Vointa Creatorului este creatoare. "Absolutul nu este locul odihnei noastre, punctul in care Creatia s-ar imobiliza" (L. Laval), ci este intalnirea noastra ziditoare, in care spiritul isi afla ritmul existentei, innoirii, urcusului spre asemanare. De aceea ne si rugam: "Fie Voia Ta, precum in cer si pe pamant". Suie catre o tot mai deplina oglindire a cerului pe pamant, lucrata in nevointa, si ducand la nepatimire, la curatirea spiritului de presiunea grijilor patologice. In acest sens, ce pace ziditoare da (monahului aceasta randuiala de a face totul cu binecuvantarea staretului, si nimic sa nu ispiteasca fara binecuvantare! Atunci, in toate "se cauta cunoasterea voii lui Dumnezeu si totul in viata omului este important... totul ia un caracter sacru". Si, avand constiinta ca trebuie sa ceri binecuvantarea numai pentru ceea ce este vrednic de binecuvantarea lui Dumnezeu, asa te purifici pe incetul in gand si in fapta; savarsind totul cu constiinta "sfantului gand", cum il numesc Parintii, ca te afli mereu in fata lui Dumnezeu si a judecatii Lui. Intelegi atunci porunca inspirata a Apostolului: "Orice ati face, cu cuvantul sau cu lucrul, toate sa le faceti in numele Domnului Iisus si prin El sa multumiti lui Dumnezeu-Tatal" (Col. 3, 17).

Pentru al treilea vot, staretul supune pe novice unui grup de intrebari care il cheama la rabdare fata de toate supararile si stramtorarile vietii. Mai direct, invatatura care urmeaza, potrivit ritualului, rosteste: "De saracie sa nu te feresti, nici de reaua patimire, nici de defaimare sau de altceva care se socoteste a fi cu anevoie, ca vei fi oprit de a alerga in urma lui Hristos". Saracia de buna voie este atat saracia, inteleasa ca neagonisirea de bunuri trupești, cat si saracia duhovniceasca a primei "fericiri" a Evangheliei Mantuitorului: "Fericiti cei saraci cu duhul, ca a lor este imparatia cerurilor" (Matei 5, 3)- Fericire care, in intelesul ei profund, inseamna eliberarea de orice idol", de orice pofta de avutie, de orice obsesie de a avea, a poseda ceva nu numai material, ci si spiritual; bunaoara, dorinta de a supune pe altii cu constiinta tezaurului sau spiritual mai bogat fata de al celuilalt, socotit mai sarac. Este, in acelasi timp, si saracia ca si eliberarea de "grija" obsedanta, maladiva, de care vorbeste Mantuitorul: "Ce vom manca, ce vom bea, ori cu ce ne vom imbraca" (Matei 6, 31).

Caci, precum arata si Sf. Ioan Scararul, "saracia de buna voie este lepadarea grijilor; el (monahul) a incredintat grija de sine lui Dumnezeu". Saracul este liber. Totusi, te intrebi, poti fi liber in saracie ? Mantuitorul vine in lume rostind in cel dintai cuvant al propovaduirii Sale: "Duhul Domnului este peste Mine, pentru ca M-a uns sa binevestesc saracilor; M-a trimis sa vindec pe cei zdrobiti cu inima, sa propovaduiesc robilor dezrobirea si celor orbi vederea; sa slobozesc pe cei apasati... sa vestesc anul placut Domnului" (Luca 4, 18-19). Esentiala, in acest mesaj divin, este tocmai o astfel de eliberare.

Conditia ceruta pentru a fi in stare sa dobandim acest dar este "saracia cu duhul" adica saracia constienta de sine, in fata nesfarsitei bogatii a lui Dumnezeu si a creatiei, deci o "saracie" activa, lucratoare. Mantuitorul insusi ni se descopera ca un sarac: "El nu are unde sa-si plece capul" (Matei 8, 20). Aceasta ca Om, dar El este Dumnezeu si Om. Iar ca Dumnezeu are totul. Are totul insa fara sa fie stapanit de ceva ca Om. In El "stapanitorul acestei lumi nu are nimic" (Ioan 14, 30), desi l-a propus "toata stapanirea imparatiilor lumii si stralucirea lor" (Luca 4, 5-6). Atunci El este deodata si sarac, si infinit de bogat. Si asa ne cere si noua. Asa au fost si Apostolii. Sf. Pavel spune: "in toate infatisandu-ne pe noi insine ca slujitori ai lui Dumnezeu". Si adauga: "ca niste saraci, dar pe multi imbogatind; ca unii care n-au nimic, dar toate le stapanesc" (II Cor. 6, 3 si 10). Se impartaseau si ei din aceasta "saracie" in duhul lui Hristos" (Rom. 8, 9), prin care puteau sa "mbogateasca" pe altii, precum au si facut-o.

Dar, pentru a avea, pentru a dobandi mereu si astfel a spori neincetat prin imbogatire si crestere in Hristos (Efes. 4, 15), se cere aceasta conditie: sa recunosti ca prin tine insuti esti sarac, iar in unire cu El ai totul. Altfel spus, se cere cunoasterea si implinirea acestei virtuti esentiale: smerenia.

Asa au inteles Sf. Parinti aceasta fericire. Sf. Grigorie de Nyssa spune: "Mie mi se pare ca Dumnezeu Cuvantul a numit saracia duhului smerita cugetare de buna voie". Iar ca pilda a acesteia, Apostolul ne arata saracia lui Dumnezeu zicand: "Care, bogat fiind, a saracit pentru ca noi sa ne imbogatim cu saracia Lui" (II Cor. 8, 20). La fel Sfantul Ioan Gura ele Aur intelege pe: "saracii cu duhul", ca pe cei smeriti de buna voie, adica lipsiti de trufia mintii si de nemasurata iubire de sine, "pacat prin care s-au pierdut ingerii cei rai si primii oameni".

O asemenea eliberare muta si centrul de gravitatie de la confortul trupesc la confortul duhovnicesc; face duhul curat si-l pregateste pentru o rugaciune curata. Iar, in consecinta, renuntarea la "a avea" face posibila imbogatirea in "a fi". Agonisesti comori nesupuse jafului, te imbogatesti in bine, in adevar, in frumuseti harica, si fara

sa pagubesti pe cineva prin aceasta, ci dimpotriva, prin ele, ii poti imbogati tu insuti pe multi. Este ceea ce, profund, Mantuitorul numeste: "imbogatirea in Dumnezeu" (Luca 12, 21).

Si, se intelege, intr-o astfel de saracie petrecand, iubesti in acelasi timp munca osarduitoare, dar unita cu neagonisirea, fiind incredintat ca atarni intru totul de Dumnezeu. Si nu dispretuiesti bunurile, valorile acestei lumi, ci le primesti in slava Ziditorului si a iubirii Lui. De aceea mai toti monahii iubesc animalele, florile, gradinile, holdele. Le este atat de drag sa cultive gradini, chiar in locuri neprielnice, pietroase, si sa le pazeasca, dupa Sfanta Scriptura, ca pe o "gradina a Edenului". Si ofera rodul dobandit spre mangaierea oamenilor, ca pe un dar al lui Dumnezeu.

Voturile sunt examene de constiinta, probe de foc, de exceptie, care atesta vocatia monastica. Acceptate voluntar, odata depuse, devin legaminte, porunci. Ele pun inceput biruirii patimilor din fire si depasirii firii insasi: "Cel ce a biruit trupul, a biruit firea. Iar cel ce a biruit, negresit a ajuns mai presus de fire" (Sfantul Ioan Scararul, in Filocalia, vol. IX, p. 240).

Dar ele nu cuprind intregimea vietii duhovnicesti, care este de necuprins. De aceea, impreuna cu voturile, sfaturile din ritual mai atrag luarea aminte si asupra altor lucrari sfinte: "in rugaciune sa fii rabdator; in privegheri nu pregeta; in ispite nu te mahni; in postire nu slabi. Patimeste indelung pentru Mantuitorul Hristos..." El insusi a zis: "De voieste cineva sa vina dupa Mine, sa se lepede de sine, sa-si ia crucea sa si sa-Mi urmeze Mie".

Prin toate, faptura - suflet si trup - este chemata la sfintenie. Prin rugaciune, ca dar, ca nevointa, ca suspin al Duhului care leaga inima: "a te ruga neincetat impiedica tot raul, caci aceasta nu lasa vreun loc diavolului. Prin post, care este in armonie cu dumnezeiasca Euharistie, Jertfa nesangeroasa. Prin priveghere, dupa chipul "Mielului" vazut de Apostol in fata Tatalui stand deci inviat, dar ca injunghiat" (Apoc. 5, 6): deci in stare de jertfa si inviere. Prin "lepadarea de sine", cuvant unic, nemairostit de cineva pana la Iisus Hristos, si prin care se desfiinteaza pacatul original, luciferic, introvertirea in sine, mandria (Tim. 3, 6), i se da monahului arma de nebiruit, pomenita deja: smerenia. Ea, smerenia, invata cu talc: "Faleste-te numai cu infaptuirile tale dinainte de nastere, caci cele de dupa nastere, Dumnezeu ti le-a daruit ca si nasterea insasi" (Sf. Ioan Scararul in Filocalia., vol. IX). Totul este osteneala "rastignire a patimilor si poftelor" (Gal. 5, 14). Viata in Hristos nu e o "viata de vis sau de visatori, nici o viata de minuni". Este o viata eroica in care cel ce s-a angajat inoata pe "marea vietii infuriata de viforul ispitelor", inoata in absurdul patimilor care-l tin intemnitat in eul lui, in imanenta. Si are drept tinta rationalitatea duhovniceasca a binelui, a

popoarelor, strigătul celui abandonat, mai ales vocea lui Dumnezeu, vocea Bisericii, va repeta împreună cu mine: nu e corect, nu e uman, nu e creștinesc să continue anumite situații care sunt în mod evident injuste!”¹⁴⁸

De aceea, Biserica a cerut insistent și frecvent iertarea datoriilor țărilor sărace, finanțarea de programe pentru distrugerea sărăciei, a criticat acumularea masivă materială ca fiind neconformă cu sensul final al omului: unirea cu Dumnezeu, desăvârșirea.

Locul Bisericii este în mijlocul oamenilor, în lumea oamenilor, scria Papa Ioan Paul al II-lea în 1979. În enciclica *Redemptor hominis* el anunța deja, în linii mari, principalele preocupări ale pontificatului său: legătura Bisericii cu credincioșii în lumea contemporană, relația creștinului cu societatea în care trăiește.

Doctrina socială a Bisericii revine ca un leitmotiv de-a lungul pontificatului papei Ioan Paul al II-lea, fie că îmbracă forma celor trei enciclice sociale (*Laborem exercens*, *Sollicitudo rei socialis* și *Centesimus annus*), a numeroaselor discursuri ținute cu prilejul unor conferințe și congrese internaționale cu subiect social, a diferitelor mesaje și scrisori, fie că este vorba doar despre o atitudine discretă, de gesturi sau cuvinte simple, trecute aproape neobservate, mesajul Papei este clar: nu există subiect mai important decât persoana umană. De aceea, subiectele mesajelor sale sociale nu fac decât să promoveze demnitatea persoanei umane și să-i proclame drepturile.

Ca și alți papi, Ioan Paul al II-lea a fost un neobosit apărător al demnității omului și al drepturilor tuturor oamenilor, a celor marginalizați, un păstor conștient de propria misiune într-o societate în continuă schimbare.

Într-o lume dominată de valorile capitaliste, luată de valul dezvoltărilor tehnice și economice, în care omul începe să se simtă amenințat de propriile sale realizări, Ioan Paul al II-lea nu a încetat să afirme necesitatea dezvoltării vieții morale și să promoveze solidaritatea, identitatea persoanei și a comunității umane.

¹⁴⁸ Idem, *Despre injustiție*, Oaxaca, Mexic, 30 ianuarie 1979

Cf. Larisa Balbuzan,
Actualitatea Creștină,
nr. 5/2005, pp. 16-17.

Cf. Larisa Balbuzan,
Actualitatea Creștină,
nr. 5/2005, pp. 16.

Cf. Larisa Balbuzan,
Actualitatea Creștină,
nr. 5/2005, pp. 16.

Grija sa pentru problema socială a atins cele mai diverse aspecte, atât simple, cât și complexe și spinoase. Problema subdezvoltării economice, a crizei de locuințe, a șomajului, a emigrării în masă, a dreptului la proprietate, a drepturilor femeii, a accesului la cultură și educație, a avortului, a drogurilor, toate își găsesc ecou în învățătura sa socială.

Acesta prin propriul său efort și propria sa voință, alături de Providența divină continuă neîncetat opera de desăvârșire umană. Este modul propriu al lui Dumnezeu de a perfecționa omul prin împreună lucrare.

Omul descoperă cu ajutorul muncii atât propriile și nebanuitele sale capacități transformatoare, cât mai ales universalitatea umană, solidaritatea și compasiunea, descoperindu-se puțin câte puțin tot mai aproape și mai unit cu ceilalți oameni. Munca este astfel un generator și o școală a educației fraternității, solidarității și unității umane.¹⁴⁹

Gândirea creștină are în centrul ei munca, recunoscându-i rolul de creatoare de valori, de asemenea, însăși Biserica Catolică este conștientă că munca poate fi deturnată de la scopul și evoluția sa, putând deveni sursă de nedreptate, de tensiune și de conflict. Astfel că ea poate și să promoveze omul, să-l facă să înainteze pe calea progresului și a dezvoltării, dar, în același timp, poate să contribuie la degradarea ființei umane, atunci când devine un simplu raport uman care înăbușe personalitatea, libertatea și creativitatea umană.¹⁵⁰

Documentele magisteriale avertizează cu privire la degradarea conceptului de muncă și decăderea lui la stadiul pur comercial în care munca devine o simplă marfă și nu o modalitate unică de exprimare, desăvârșire și devenire al omului. Omul redus la stadiul de obiect, a cărei singură valoare este capacitatea de a munci, devine o marfă, un număr, un sclav, contrar planului divin, munca umană devine un instrument de depravare.

Printre deviațiile viziunii asupra muncii se număra și colectivismul generalizat, datorită îndepărtării responsabilității și a creativității, care îl

¹⁴⁹ *Actele Conciliului Vatican II*, p. 87

¹⁵⁰ *Ibidem*

LA STAMPAweb Doliu și emoții în lumea înțelegătoare

"Din Piața Sfântului Petru la monumentală Bazilică din Yamoussoukro, pe Coasta de Azur, în Haïti, unde au fost decretate trei zile de doliu național, din Irak în Tăra Sfântă, din Japonia în Filipine, din Rusia în SUA, din America Latină în Europa, cu Polonia în frunte: de pe toată planeta - chiar și din China comunistă - state mari și mici, oameni de diverse religii, i-au comemorat pe Ioan Paul al II-lea. Lista șefilor de Stat și de guvern, capete înoronate și personalități politice care au anunțat că vor participa la funeraliile Sfântului Părinte, se mărește tot mai mult".

România liberă

Păstorul Lumii și Biserica Sa

"În noaptea dinaintea Duminicii Milostivirii s-a petrecut dintre noi cel mai de seamă lider spiritual și politic al timpurilor noastre. Papa Ioan Paul al II-lea a răspuns într-un mod așteptat învestiții în persoana sa: nu a fost nici conservator, nici reformist, ci a combinat cele două orientări într-un mod profitabil Bisericii: conservator în câmpul moralei, a săvârșit o adevărată revoluție în dimensiunea comunicării și implicării sociale a Bisericii pe care a condus-o mai bine de un sfert de secol. A fost un șef democratic, dar care a exercitat un papat extrem de puternic, considerat de criticii de stânga drept strivitor și de natură a fi îndepărtat mult credincioși de altar. Să ne amintim, totuși, că în august 2000 nu mai puțin de 3 milioane de tineri, adevărate fluvii umane, unii desculți și per pedes, s-au strâns la Roma (Tor-Vergata) pentru a sărbători, alături de Sfântul Părinte, Anul Jubiliar. Astăzi, cu ocazia funeraliilor, prezența a peste 4 milioane de credincioși și a nenumărate personalități politice - în premieră absolută, toți șefii de stat și de guvern de pe mapamond - dovedește că Papa cel fragil a reușit să devină cu adevărat Păstorul lumii".

Papa Ioan Paul al II-lea, învățător

Locul Bisericii este în mijlocul oamenilor, în lumea oamenilor, scria Papa Ioan Paul al II-lea în 1979. În enciclica *Redemptor hominis* el anunța deja, în linii mari, principalele preocupări ale pontificatului său: legătura Bisericii cu credincioșii în lumea contemporană, relația creștinului cu societatea în care trăiește, promovarea Euharistiei și a celorlalte sacramente.

Toate căile Bisericii conduc spre om, afirma el în aceeași enciclică. El însuși, în calitate de cap al Trupului Mistic al lui Cristos, s-a oferit ca model viu al acestui principiu; într-adevăr, preocuparea acestui Sfânt Părinte pentru omenirea care i-a fost încredințată a fost mai mult decât evidentă: indiferent dacă trăiau în orașe industrializate sau în sate marginalizate, în bogăție sau în sărăcie, având acces la cele mai înalte standarde de educație sau doar la mizeria cea mai cruntă, oamenii de pe toate meridianele, din toate mediile și de sub toate regimurile politice s-au bucurat din partea Papei de aceeași atenție și grijă. De fapt, problema socială revine ca un leitmotiv de-a lungul pontificatului său. Fie că îmbracă forma celor trei enciclicile sociale (*Laborem exercens*, *Sollicitudo rei socialis* și *Centesimus annus*), a numeroaselor discursuri ținute cu prilejul unor conferințe și congrese internaționale cu subiect social, a diferitelor mesaje și scrisori, fie că este vorba doar despre o atitudine discretă, de gesturi sau cuvinte simple, trecute aproape neobservate, mesajul Papei este clar: nu există subiect mai important decât persoana umană. De aceea, subiectul mesajelor sale sociale nu fac decât să promoveze demnitatea persoanei umane și să-i proclame drepturile.

Într-o lume dominată de valorile capitaliste, luată de valul dezvoltărilor tehnice și economice, în care omul începe să se simtă amenințat de propriile sale realizări, Suveranul Pontif nu a încetat să afirme necesitatea dezvoltării vieții morale și să promoveze solidaritatea, identitatea persoanei și a comunității umane.

Grija sa pentru problema socială a atins cele mai diverse aspecte, atât simple, cât și complexe și spinoase. Problema subdezvoltării economice, a crizei de locuințe, a șomajului, a emigrării în masă, a dreptului la proprietate, a drepturilor femeii, a accesului la cultură și educație, a avortului, a drogurilor, toate își găsesc ecou în învățătura sa socială. Problemele sociale și politice internaționale, cum ar fi opoziția permanentă între politica dintre Est și Vest, care încetinește dezvoltarea economică și promovarea persoanei umane, ca și diferențele mari pe plan economic între Nord și Sud, între țările puternic industrializate și zonele lumii a treia, nu au fost nici ele ocolite.

Dar, fără îndoială, problema care l-a preocupat cel mai mult, după cum o dovedesc scrierile sale, rămâne cea a muncii umane și a demnității acesteia. Munca a constituit,

al doctrinei sociale creștine

prin excelență, subiectul primei sale enciclicile sociale (*Laborem exercens*, 14 septembrie 1981), dar și a numeroase alte discursuri, dintre care am aminti aici, în primul rând, discursul despre muncă și solidaritate umană ținut la Conferința Internațională despre Muncă, de la Paris, în iunie 1982, în care sublinia necesitatea umanizării muncii, dreptul omului de a fi subiectul, și nu obiectul muncii, necesitatea solidarizării, problema șomajului, mai ales al celor tineri și a libertății sindicatelor. Aceste probleme fuseseră deja dezvoltate pe larg cu un an înainte în *Laborem exercens*, unde mai subliniaseră problema familiei și a femeii, dreptul la un salariu corect, a drepturilor sociale ale muncitorului, indiferent de munca prestată, a problemelor în domeniul muncii, ridicate de emigranții sau de persoanele handicapate.

Misiunea Bisericii este aceea de a veghea la destinul omului și la vocația acestuia de persoană cufundată în misterul mântuirii lui Cristos. Cine este omul? se întreba Ioan Paul al II-lea în enciclica *Redemptor hominis*. Și tot el răspundea: Este acela cu care Cristos s-a unit. Astfel, societatea umană are datoria de a-l apăra și de a-l ajuta să devină ceea ce a fost încă de la început în planul lui Dumnezeu. De aceea, continuă Sfântul Părinte, încă o dată, pentru totdeauna: omul. Nu există alt subiect decât omul. Iar societatea umană trebuie să devină demnă de om.

LARISSA BALBUZAN

Z
L
A

„Papa nu a murit! Ridicat la ceruri în Săptămâna luminată se înșeninează acum, cu bunăvoința sa dumnezeiască, ca și pe pământ, alături de martirii creștinismului. România ortodoxă nu are să-i uite cuvintele de foc: „Grădina a Maicii Domnului, întemeiază-ți viitorul mai departe pe stâncă tare a Evangheliei!”.

România liberă

A murit un sfânt: Papa Ioan Paul al II-lea

Papa Ioan Paul al II-lea al lumii și Karol Wojtyła al Poloniei s-a întors la Dumnezeu. Martorii sfintei taine a trecerii Sfântului Părinte ne-au împărtășit ultimul lui cuvânt, rostit cu ultimele puteri la capatul unei rugăciuni interioare de izbăvire, cu privirea spre fereastră: „Amin”. Cardinalul Angelo Sodano, secretar de stat al Vaticanului, a marturisit că Papa a murit cu seninătatea sfinților. Ioan Paul al II-lea a fost un sfânt pe pământ. Sfântenia acestui om a fost modul lui de viață, identificarea lui totală cu marturisirea lui Hristos. Si-a îndeplinit misiunea apostolică așa cum respira: cu firescul devotamentului față de Dumnezeu și față de oameni, pe care i-a considerat, petoti, copiii Domnului, indiferent de naționalitate, etnie, rasă și religie. De aceea a fost respectat și chiar iubit de oamenii pamantului, datorită sfântiei lui misionare. Nici o controversă, nici o atitudine politică a sa din cele care au putut fi contestate nu au putut umbră admirația și respectul lumii față de acest Papa epocal. Dacă seful statului Vatican a gresit, uneori, în opțiunile sale politice, Sfântul Părinte a fost, în schimb, unanim respectat în angajamentul lui apostolic de urmas, poate, până acum, fara egal, al Sfântului Petru.

CAPITOLUL V

Etica protestantă a muncii

Ipoteza lansată în această teză conform căreia fiecărei forme religioase îi corespunde un conținut particular al muncii în registrul întemeierilor morale are nevoie de o nouă exemplificare, după ce am parcurs "momentele" iudaic, iar din creștinism, catolicismul. Oricum, în spațiul protestant, asupra raportului dintre muncă și religie sau mai bine zis între muncă și viața morală a omului și-a pus indelebil amprenta gândirea lui Max Weber¹⁵⁶, cel fără de care astăzi cu greu poate fi înțeleasă filosofia și etica muncii. De fapt, el este creatorul conceptului de etică a muncii, susținând că varianta protestantă a creștinismului a creat premisele necesare apariției sistemului capitalist.

Max Weber este, fără îndoială, unul dintre cei trei - patru mari autori care au fondat și au marcat profund disciplina sociologiei, alături de Marx, Emile Durkheim și, poate, Werner Sombart.

În spațiul cultural anglo-saxon, și în special în Statele Unite, lucrările sale sunt chiar mai cunoscute decât în Germania sa natală - în ciuda unui loc onorant în istoria patriei sale (a fost consultant al părții germane la negocierile pentru Tratatul de la Versailles și, de asemenea, a fost implicat în elaborarea Constituției Republicii de la Weimar).

Pentru sociologi, politologi și, în general, pentru cei interesați de științele sociale, textele lui Weber sunt clasice - de la *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, cartea sa cea mai cunoscută, până la eseu *Politica, o vocație și profesie* sau *Economie și societate* (cea mai amplă și mai consistentă lucrare a sa), aparțin bibliografiei obligatorii a domeniului.

Max Weber credea că realitatea socială nu poate fi cunoscută decât subiectiv, el susținând și exemplificând cum comportamentele indivizilor devin inteligibile numai dacă se iau în considerare concepțiile lor asupra

¹⁵⁶ Max Weber, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, Ed. Humanitas, București, 1993 și Editura Antet, București, 2003

din: Revista „Capital”, Capitalism în numele Domnului
Autor: Bogdan Ciubuc | miercuri, 06 iunie 2007
<https://www.capital.ro/capitalism-icircn-numele-domnului-102457.html>

Evenimente (<http://www.networkevents.ro/>)

Abonamente (<https://www.capital.ro/abonamente.html>)

Comunicate (<https://www.capital.ro/comunicate>)

(<https://www.facebook.com/capital.ro/>)

Tube (<https://www.youtube.com/channel/UCSISsavaXZVeP79HAXu9Ssw>)

 (<https://www.capital.ro/rss/>)

Capitalism în numele Domnului

Autor: **Bogdan Ciubuc** (<https://www.capital.ro/articole-autor.html?id=241>) | miercuri, 06

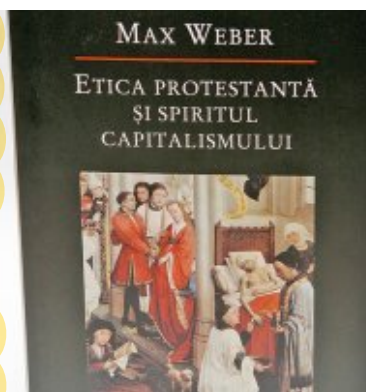
iunie 2007 | 0 Comentarii | 78 Vizualizari

Max Weber este, fără îndoială, unul dintre cei trei-patru mari autori care au fondat și au marcat profund disciplina sociologiei, alături de Marx, francezul Emile Durkheim și, poate, Werner Sombart. În spațiul cultural anglo-saxon - și în special în Statele Unite - lucrările sale sunt chiar mai cunoscute decât în Germania sa natală - în ciuda unui loc onorant în istoria patriei sale (a fost consultant al părții germane la negocierile pentru Tratatul de la Versailles și

Max Weber este, fără îndoială, unul dintre cei trei-patru mari autori care au fondat și au marcat profund disciplina sociologiei, alături de Marx, francezul Emile Durkheim și, poate, Werner Sombart.

În spațiul cultural anglo-saxon - și în special în Statele Unite - lucrările sale sunt chiar mai cunoscute decât în Germania sa natală - în ciuda unui loc onorant în istoria patriei sale (a fost consultant al părții germane la negocierile pentru Tratatul de la Versailles și, de asemenea, a fost implicat în elaborarea Constituției Republicii de la Weimar).

Pentru sociologi, politologi și, în general, pentru cei interesați de științele sociale, textele lui Weber sunt clasice - de la „Etica protestantă și spiritul capitalismului”, cartea sa cea mai cunoscută, până la eseu „Politica, o vocație și profesie” sau „Economie și societate” (cea mai amplă și mai consistentă lucrare a sa), aparțin bibliografiei obligatorii a domeniului.

prin etică, perfecțiune și individualitate.¹⁵⁹ De fapt, protestantismul introduce logica ascetismului laboric prin aceea că, dacă omul a fost predestinat încă din eternitate la fericire sau nefericire eternă și nici un mijloc personal (pocăința) sau eclezial - sacramental (Taina Mărturisirii, Euharistia, ca în ortodoxie sau catolicism, unde reîntoarcerea este oricând posibilă) nu poate transforma sau schimba măcar destinul eshatologic al omului, atunci el trebuie să se comporte ca un ales al fericirii eterne și să demonstreze aceasta prin faptul că îi merge bine (în ordinea logicii succesului), are succes în afaceri, obține profit ca în Primul Testament, unde bogăția era un dar al lui Iahve și, deci, un semn al elecțiunii divine. Pentru a depăși îndoielile cu privire la elecțiune, omul trebuie să se comporte ca un ales și să lucreze tot timpul în slujba Domnului. Acest punct este pilonul principal prin care Weber face legătura între etica protestantă și capitalism.

În acest sens, Max Weber vorbește despre dezvrăjirea lumii, fapt ce a însemnat eliminarea sacrului din viața publică, ca unica tehnică a salvării, ceea ce a făcut ca religia să piardă treptat rolul unificator al valorilor, influența prioritară asupra comportamentelor politice și sociale.

Lumea dezvrăjită înseamnă o lume care este indiferentă la manifestarea Divinității în ea (a energiilor divine, cum ar spune Maxim Mărturisitorul) prin raționalizare, eliminându-și reprezentările magice, ceea ce a dus la introducerea în viața cotidiană a raționalității etice.

Max Weber demonstrează legătura, prin etica economică și morală, dintre secularizare și creștinismul protestant, în special cel de nuanță calvină. Abolirea absolută a mântuirii prin Biserică și a sacramentelor a constituit diferența radicală, decisivă a protestantismului față de catolicism. Weber a sugerat existența unui efect practic al religiei în nașterea capitalismului, în germinarea conduitelor și a motivațiilor muncii, pe de-o parte, și credințele religioase, pe de alta. De asemenea, nașterea spiritului capitalist, caracterizat de noi comportamente economice, de o revalorizare etică a muncii, este o caracteristică a spațiului vest european.

¹⁵⁹ Daniel Dăianu, Radu Vrânceanu (Coord.), *Frontiere etice ale capitalismului*, Editura Polirom, Iași, 2006, p. 25

Ultimul alineat: Pasaj aprox. identic cu: „Weber și Troeltsch au arătat legătura, prin etica economică și morală, dintre secularizare și creștinismul protestant, în special cel calvin. Abolirea absolută a salvării prin Biserică și a sacramentelor a constituit diferența radicală, decisivă a protestantismului față de catolicism. Weber a încercat să demonstreze, în Etica protestantă și spiritul capitalismului, că ar exista un efect practic al religiei în nașterea capitalismului, în germinarea conduitelor și a motivațiilor muncii, pe de-o parte, și credințele religioase, pe de alta. De asemenea, nașterea spiritului capitalist, caracterizat de noi comportamente economice, de o revalorizare etică a muncii, ar fi fost o caracteristică a spațiului occidental.”, idem, p. 77.

Istoria vocabularului religios arată că termenul *ateu* sau *ateism* a fost folosit de teologi încă din perioada medievală contra “iluminaților” sau a “spiritualilor”. Din secolul al XVI-lea catolicii și protestanții l-au folosit, de asemenea, pentru a se defini reciproc. Apoi, termenul a fost utilizat pentru a desemna pe janseniști în secolul al XVII-lea, apoi pe teiști în secolul al XVIII-lea și, desigur, pe socialiști în secolul al XIX-lea. Ateii defineau, la rândul lor, prin acest termen, reacția vehementă contra religiei.¹⁹ Mulți intelectuali și oameni de știință au făcut, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, o *profesiune de credință* din ateism, de aceea tema - atât de *teologică* - a secularizării, a fost pur și simplu subestimată și nu s-a bucurat de ospitalitatea serioasă a mediilor istoriografice și culturale decât după anii `60 ai secolului XX.

Lumea devrăjită sub lupa sociologiei

Termenul de secularizare a fost în ultima jumătate de secol o temă abordată cu interes de sociologi, care au teoretizat excesiv această temă, până a o reduce la definiția de *proces uniliniar și ireversibil* sau a unui *proces complex și ambiguu*, dându-i un profil de escaladare și de generalizare. Cercetările sociologice au făcut un inventar al conceptelor derivate legate de fenomenul secularizării și au considerat că noțiunile teologice trebuie reconfigurate pentru a fi folosite în limbajul științific. Dar, punctul de vedere sociologic nu operează o evaluare teologică a sacrului și a transformărilor sale culturale, ci este interesat de deplasările sacrului, sau de *experiențele sacrului* (M. Eliade sau F. Laplantine).²⁰ *Devrăjirea lumii*, aprecia Max Weber, a însemnat eliminarea sacrului religios, ca unică *tehnică* a salvării, ceea ce a făcut ca religia să piardă treptat rolul unifiant al valorilor, influența

prioritară asupra comportamentelor politice și sociale. Lumea *devrăjită* înseamnă o lume care s-a dedivinizat prin procesul de raționalizare, dizolvându-și reprezentările magice. Din punctul de vedere al lui Weber, secularizarea a constat esențial în expulzarea unor elemente magice ale catolicismului medieval și introducerea în viața cotidiană a unei raționalități etice. Weber și Troeltsch au arătat legătura, prin etica economică și morală, dintre secularizare și creștinismul protestant, în special cel calvin. Abolirea absolută a salvării prin Biserică și a sacramentelor a constituit diferența radicală, decisivă a protestantismului față de catolicism. Weber a încercat să demonstreze, în *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, că ar exista un *efect practic al religiei* în nașterea capitalismului, în germinarea conduitelor și a motivațiilor muncii, pe de-o parte, și credințele religioase, pe de alta. De asemenea, nașterea spiritului capitalist, caracterizat de noi comportamente economice, de o revalorizare etică a muncii, ar fi fost o caracteristică a spațiului occidental.²¹

Marcel Gauchet a precizat și el că în ierarhia de valori a Bisericii catolice, sfințenia, meditația, caritatea se plasează deasupra muncii utilitare, aceasta din urmă fiind necesară pentru nevoile corpului, dar nu și pentru salvarea sufletului. Calvin, ca toți ceilalți reformatori, a distrus ierarhia acestor funcții și virtuți, cerând ca principală datorie a creștinului rugăciunea, lectura și meditația asupra cuvântului Lui Dumnezeu, câștigarea subzistenței prin muncă și austeritate. J.-P. Sironneau apreciază că societatea calvinistă nu a realizat emanciparea instantanee a societății civile, nici autonomia activităților profane. P. Berger consideră și el că protestantismul a creat vadurile secularizării. Reforma protestantă a fost considerată de Berger o puternică *resurgență a secularizării*, când aparatul sacramental a fost redus la minimum, miracolul și-a pierdut semnificația pentru viața religioasă, iar intercesorii,

Astfel, Biserica catolică, spre exemplu, valorizează efortul ascetic, meditația, filantropia, care plasează credinciosul deasupra muncii utilitare, necesară pentru nevoile corpului, dar nu și pentru mântuirea sufletului.

Reformatorii au eliminat necesitatea meditației, filantropiei și a efortului ascetic, fundamentând ca principală datorie a creștinului rugăciunea și lectura cuvântului lui Dumnezeu, câștigarea mijloacelor de existență cotidiană prin muncă și austeritate. Cu toate acestea, societatea protestantă nu a realizat emanciparea instantanee a societății civile, nici autonomia activităților profane, mai degrabă creând vadrile secularizării.¹⁶⁰

Protestantismul a găsit o cale optimă pentru viața pământească, atrofiind puternic perspectiva spirituală și ascetică a vieții omului și conciliind principiile doctrinei creștine cu acumularea bogăției.

S-a afirmat adeseori că etica protestantă a însemnat pentru capitalism la fel de mult ca apariția tiparului pentru lumea culturii, ceea ce a produs schimbări sociale fără precedent. Noutatea adusă de protestantism (bogăția ca dar de la Dumnezeu și accesul marginalilor la competiția socială) au dat esență și legitimitate etică principiilor iluministe.

Pentru un protestant, acumularea averii nu este un păcat, ci, dimpotrivă, este socotită ca un har de la Dumnezeu. Avea lui lucrează pentru binele comun, este pusă în slujba comunității în care trăiește. Descifrată în această cheie, dogma creștină se transformă într-o idee revoluționară a bisericii protestante. Dumnezeu nu-i iubește numai pe cei care își părăsesc familia, averile și se izolează de comunitate mergând în pustiu (aleg calea ascezei) în căutarea lui Dumnezeu, ci Dumnezeu îi iubește și pe aceia care rămân în mijlocul oamenilor și produc bogăție.

Bogăția celor conștienți de elecțiunea lor și care prosperă lucrează pentru comunitate, fie direct, ca un bun de consum de care se bucură toți cei care îl cumpără sau prin impozitele către bugetul public din care se fac redistribuirile în folosul tuturor, fie indirect, prin investițiile pe care le face cel care adună avere, investiții care generează locuri de muncă, deci asigură existența decentă a multor oameni, sau prin acumulările de capital de care

¹⁶⁰ Cf. Jean- Pierre Sironneau, *Secularisation et religions politique*, Paris, Mouton, 1982, VII, p. 161

Protestantismul....7 alineate copiate din mediul on-line, unde se găsesc în varii locuri. O posibila sursa este un referat de pe roportal.ro, actualizat între timp, dar datat de Google prin motorul de cautare `7 dec. 2004", cf. print screen alăturat cf. https://www.roportal.ro/articole/despre/etica-protestanta_si_spiritul_capitalismului_65/

se folosesc băncile pentru a împrumuta alți investitori care multiplică bogăția comunitară.

Această spirală a bogăției nu ar fi posibilă fără acei oameni care la început dovedesc curaj, au idei novatoare, tenacitate în urmărirea țelurilor propuse și o pricepere deosebită pentru administrarea resurselor umane, financiare sau naturale, într-un mod cât mai ingenios cu putință.¹⁶¹

De fapt, prin această pricepere în înmulțirea „talanților” cu ajutorul unor idei ingenioase care nu stau la îndemâna oricui este tradus harul dăruit de Dumnezeu bunului creștin.

Mai există în etica protestantă o idee revoluționară: aceea că marginalii dintr-o comunitate devin foarte ambițioși, și de cele mai multe ori și eficienți, tocmai datorită statutului lor de marginali. Aceștia intră în competiție cu cei care au resurse și inventează soluții ingenioase pentru situații imposibile. Prin această idee, etica protestantă inovează și în domeniul democrației, legitimând marginalii să ia loc în competiția socială fără complexe, chiar cu un fel de orgoliu al marginalului.

Așa cum am observat, Weber consideră capitalismul drept un produs secundar al unei viziuni de ordin religios asupra lumii¹⁶² - cea expusă de protestantism, sau, mai exact, de una dintre variantele radicale ale acestuia, calvinismul. Faptul că începuturile epocii moderne și nașterea capitalismului coincid cu Reforma anti-catolică, declanșată de Martin Luther la sfârșitul secolului al XV-lea, nu e probabil o simplă coincidență.

Ipoteza lui Weber e seducătoare: Reforma a răsturnat complet perspectiva catolică occidentală asupra mântuirii. În locul unei mântuiri garantate de credința în Dumnezeu, de penitență și de participarea la

¹⁶¹ Max Weber, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, Editura Humanitas, București, 2003, postfață de Ioan Mihăilescu, p. 41: „În măsura în care este legal, câștigul de bani în cadrul ordinii economice moderne este rezultatul și expresia iscusinței profesionale, și această iscusință este, după cum se poate constata fără nici o dificultate, realmente alfa și omega moralei lui Franklin”.

¹⁶² Complementar teoriei lui Weber asupra genezei spiritului capitalismului s-a afirmat, înainte, teoria lui Marx, care pune accentul asupra factorului economic. În esență Marx recunoaște că acumularea de capital nu este numai o instituție profitabilă pentru capitalist. Acesta va tinde mereu să-și reinvestească profitul, iar investițiile înseamnă mai multe locuri de muncă producătoare de și mai mult profit, acesta fiind reinvestit la nesfârșit. Concluzia la care ajunge Marx, dar pe care nu vrea să o recunoască deschis, este că societatea capitalistă e o societate a acumulării de capital, dar că acest capital nu se întoarce în buzunarul capitalistului pentru propria lui folosință decât în procente neglijabile, marea majoritate a profitului fiind reinvestită pentru producerea în continuare a bogăției.

sacramentele Bisericii Catolice, calvinismul oferă o viziune cu totul diferită: doar Dumnezeu știe care sunt cei aleși, cei ce vor intra în Paradis. De la naștere, prin voința divină, omul e sau damnat sau ales, fără să poată interveni în cursul lucrurilor și, pentru că voința divină rămâne inaccesibilă omului, nici măcar nu știe dacă va fi mântuit sau nu.

Dar cum își poate trăi viața un credincios, dacă mântuirea sau damnarea sa sunt deja hotărâte? Doctrina calvinistă a rezolvat abil problema: trebuie să trăiești ca și cum ai fi deja ales, iar calea cea mai sigură e munca, pentru a confirma și a susține astfel o ordine a lumii conformă voinței divine. Tranziția către o etică a muncii de tip capitalist, în viziunea lui Weber, e una extrem de subtilă: confruntat în permanență cu o alegere simplă (acționez conform voinței lui Dumnezeu sau nu), credinciosul calvinist are în viață un singur scop - preamărirea Domnului. Munca dă sens vieții. Dar scopul nu e de a strânge averi pentru sine (căci patima pentru lucrurile pământești e un păcat) și nici de a da bani cerșetorilor (căci încurajează lenea), ci pentru a munci în continuare (adică a investi) și pentru a trăi cumpătat (adică a economisi), astfel, ethosul capitalist, în forma sa modernă, se naște dintr-o viziune religioasă.¹⁶³

Viziunea protestantă asupra muncii, a vocației datorite și menținute de Dumnezeu în viața fiecăruia, și în special încrederea nezdruincată în suveranitatea lui Dumnezeu asupra Universului și a iubirii lui față de creștini, a fost fundamentul principal în crearea și dezvoltarea teoriei și practicii a ceea ce azi numim capitalism. Ideea că Dumnezeul suveran asupra a tot ceea ce se întâmplă a găsit cu cale să se reveleze omului nu numai în teologie, ci și în legile naturii a condus la acceptarea științei ca disciplină „distinctă dar nu separată” în cuvintele lui Calvin, în domeniul cunoașterii lumii.

Teologic, închinarea omului a fost direcționată din nou, după aproape o mie de ani, de la eforturile sale de a-L mulțumi pe Dumnezeu prin forțe proprii înspre Dumnezeul cel suveran însuși. Conștiințele s-au eliberat și efectele nu au întârziat să apară în viața de zi cu zi a cetățenilor și societăților. Posibilitatea siguranței grației lui Dumnezeu a însemnat concentrarea credincioșilor asupra problemelor imediate și scăderea

¹⁶³ Cf. Timothy George, *Teologia Reformatoarelor*, EIB, București, 1998, p. 20

ultimele două alineate și pagina următoare:

cf. (aprilie 2008): <https://ro.wikipedia.org/w/index.php?title=Luteranism&type=revision&diff=1970157&oldid=1970152>

Pentru prima dată online (2007): <https://ro.wikipedia.org/w/index.php?title=Luteranism&type=revision&diff=838604&oldid=838550>

– Reforma a adus inapoi in crestinism vigoarea bisericii primare pierduta intr-un mileniu de negura. Limba latina, mostenita in biserica datorita influentei imperiului Roman, incetase a mai fi vorbita sau inteleasa de catre "barbarii" care traiau acum in Europa. Faptul ca atat liturghia cat si textul Scripturilor erau in latina limita accesul la ele numai clerului educat, si acesta era in numar foarte restrans. Datorita interesului in limbile clasice manifestat in secolele XVI-XVII chiar de catre umanisti ca Erasmus, Vulgata, traducerea Bibliei in latina efectuata de Sf. Ieronim (ca. 405 A.D.) si folosita in mod exclusiv in Biserica, incepuse sa fie dovedita ca avind lacune. Ideile protestante de traducere a Scripturii in limbile nationale ale popoarelor, propagate cu ajutorul tiparnitei lui Gutenberg, au pus intr-o perspectiva proaspata adevarul si geniul crestin.

+ Reforma a adus inapoi in crestinism vigoarea bisericii primare pierduta intr-un mileniu de negura. Limba latina, mostenita in biserica datorita influentei imperiului Roman, incetase a mai fi vorbita sau inteleasa de catre "barbarii" care traiau acum in Europa. Faptul ca atat liturghia cat si textul Scripturilor erau in latina limita accesul la ele numai clerului educat, si acesta era in numar foarte restrans. Datorita interesului in limbile clasice manifestat in secolele XVI-XVII chiar de catre umanisti ca Erasmus, Vulgata, traducerea Bibliei in latina efectuata de Sf. Ieronim (ca. 405 A.D.) si folosita in mod exclusiv in Biserica, incepuse sa fie dovedita ca avind lacune. Ideile protestante de traducere a Scripturii in limbile nationale ale popoarelor, propagate cu ajutorul tiparnitei lui Gutenberg, au pus intr-o perspectiva proaspata adevarul si geniul crestin.

In paralel cu Luther, Calvin a continuat dezvoltarea si a perfectat doctrina Reformei in Geneva. Lucrarea lui, *Institutele religiei crestine*, publicata initial in 1536 la Basel si urmata de multe alte editii, a definit noul inteles al modului de viata crestin si al crestinismului ca structura intelectuala si practica. Printre rezultatele practice cele mai evidente se afla ceea ce se numeste astazi Teza lui Max Weber. [2] Conjectura istoricului german este ca viziunea reformata asupra nobilitatii muncii la orice nivel, ciubotar sau doctor in stiinte, a vocatiei daruite si mentinute de Dumnezeu in viata fiecaruia, si in special increderea nezdruccinata in suveranitatea lui Dumnezeu asupra Universului si a bunatatii lui fata de crestini, a fost ingredientul principal in crearea si dezvoltarea teoriei si practicii a ceea ce azi numim capitalism. Ideea ca Dumnezeu suveran asupra a tot ceea ce se intimpla a gasit cu cale sa se reveleze omului nu numai in teologie ci si in legile naturii a condus la acceptarea stiintei ca disciplina "distincta dar nu separata," in cuvintele lui Calvin, in domeniul cunoasterii lumii.

In paralel cu Luther, Calvin a continuat dezvoltarea si a perfectat doctrina Reformei in Geneva. Lucrarea lui, *Institutele religiei crestine*, publicata initial in 1536 la Basel si urmata de multe alte editii, a definit noul inteles al modului de viata crestin si al crestinismului ca structura intelectuala si practica. Printre rezultatele practice cele mai evidente se afla ceea ce se numeste astazi Teza lui Max Weber. [2] Conjectura istoricului german este ca viziunea reformata asupra nobilitatii muncii la orice nivel, ciubotar sau doctor in stiinte, a vocatiei daruite si mentinute de Dumnezeu in viata fiecaruia, si in special increderea nezdruccinata in suveranitatea lui Dumnezeu asupra Universului si a bunatatii lui fata de crestini, a fost ingredientul principal in crearea si dezvoltarea teoriei si practicii a ceea ce azi numim capitalism. Ideea ca Dumnezeu suveran asupra a tot ceea ce se intimpla a gasit cu cale sa se reveleze omului nu numai in teologie ci si in legile naturii a condus la acceptarea stiintei ca disciplina "distincta dar nu separata," in cuvintele lui Calvin, in domeniul cunoasterii lumii.

+

Influenta Reformei a fost binefacatoare din mai

Influenta Reformei a fost binefacatoare din mai

multe puncte de vedere, ca de pilda, teologic, economic, si educational. Raspindirea ideilor ei in tarile de limba engleza a fost facuta mai ales prin documentele promulgate la Westminster in 1648 si ulterior prin Catechismul de la Heidelberg..

multe puncte de vedere, ca de pilda, teologic, economic, si educational. Raspindirea ideilor ei in tarile de limba engleza a fost facuta mai ales prin documentele promulgate la Westminster in 1648 si ulterior prin Catechismul de la Heidelberg..

+

Teologic, inchinarea omului a fost directionata din nou, dupa aproape o mie de ani, de la eforturile sale de a-L multumi pe Dumnezeu prin forte proprii inspre Dumnezeu cel suveran insusi. Constiintele s-au eliberat si efectele nu au intarziat sa apara in viata de zi cu zi a cetatenilor si societatilor. Posibilitatea sigurantei gratiei lui Dumnezeu a insemnat concentrarea credinciosilor asupra problemelor imediate si scaderea tendintei de a-si arunca sperantele intr-un viitor nesigur si subred atit pe Pamint cit si in viata de dupa moarte. [14]

Teologic, inchinarea omului a fost directionata din nou, dupa aproape o mie de ani, de la eforturile sale de a-L multumi pe Dumnezeu prin forte proprii inspre Dumnezeu cel suveran insusi. Constiintele s-au eliberat si efectele nu au intarziat sa apara in viata de zi cu zi a cetatenilor si societatilor. Posibilitatea sigurantei gratiei lui Dumnezeu a insemnat concentrarea credinciosilor asupra problemelor imediate si scaderea tendintei de a-si arunca sperantele intr-un viitor nesigur si subred atit pe Pamint cit si in viata de dupa moarte. [14]

+

Economic, conform tezei lui Max Weber, Reforma este parintele capitalismului si tolerantei religioase. Trairea vocatiei in viata omului si increderea credinciosului in suveranitatea lui Dumnezeu au eliminat o mare parte din frica de a risca in afaceri si in treburile societatii. Astfel, guvernele Europei au devenit mult mai tolerante si mai putin opresive, iar in Statele Unite insasi nasterea natiunii Americane era vazuta de catre Thomas Jefferson ca un experiment curajos si maiestuos in auto-guvernare al unui popor crestin si reformat.

Economic, conform tezei lui Max Weber, Reforma este parintele capitalismului si tolerantei religioase. Trairea vocatiei in viata omului si increderea credinciosului in suveranitatea lui Dumnezeu au eliminat o mare parte din frica de a risca in afaceri si in treburile societatii. Astfel, guvernele Europei au devenit mult mai tolerante si mai putin opresive, iar in Statele Unite insasi nasterea natiunii Americane era vazuta de catre Thomas Jefferson ca un experiment curajos si maiestuos in auto-guvernare al unui popor crestin si reformat.

+

Insistentia asupra legitimitatii si importantei cunoasterii naturii a dus la promovarea educatiei. In tarile romane, de exemplu, intelegerea calvinista a crestinismului l-a indemnat pe Iacob Despot sa aduca Reforma in Moldova si sa deschida primul colegiu pe pamint romanesc la Cotnari in 1563, cu un an inainte de moartea lui Calvin. De asemenea, Catechismul a fost folsit ca abecedar de catre fondatorii Statelor Unite. The New England Primer,

Insistentia asupra legitimitatii si importantei cunoasterii naturii a dus la promovarea educatiei. In tarile romane, de exemplu, intelegerea calvinista a crestinismului l-a indemnat pe Iacob Despot sa aduca Reforma in Moldova si sa deschida primul colegiu pe pamint romanesc la Cotnari in 1563, cu un an inainte de moartea lui Calvin. De asemenea, Catechismul a fost folsit ca abecedar de catre fondatorii Statelor Unite. The New England Primer,

tendenței de a-și arunca speranțele într-un viitor nesigur și șubred atât pe Pământ, cât și în viața de după moarte. Aceasta pentru că, „evitând reducăionismul, Weber arată că etica protestantă a fost doar unul dintre multele fenomene care au condus la creșterea raționalismului în diversele aspecte ale vieții sociale.”¹⁶⁴

Economic, conform tezei lui Max Weber, Reforma este părintele capitalismului și toleranței religioase. Trăirea vocației în viața omului și încrederea credinciosului în suveranitatea lui Dumnezeu au eliminat o mare parte din frica de a risca în afaceri și în treburile societății.

Tendința manifestată în ethosul protestant a fost aceea de a compatibiliza două elemente până atunci receptate ca fiind totalmente diferite. Ne gândim la asceză și la acțiunea rațională îndreptată spre realizarea unui scop. Prima tendință venea din creștinismul medieval, cea de a doua era o cerință a vieții productive.¹⁶⁵

Dezvoltarea urbanismului și comerțul de peste mări au schimbat atitudinea față de afaceri în general și față de comerț în special. Un rol important în schimbarea opticii despre afaceri a avut și religia.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Ioan Mihăilescu, Postfață la *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, Editura Humanitas, București, p. 295

¹⁶⁵ Vasile Morar, op. cit., p. 114

¹⁶⁶ Opinia multor cercetători în domeniul gândirii sociale este aceea că unul dintre cei mai importanți urmași ai lui Max Weber în această încercare de edificare a unei teologii a economiei este Michael Nowak. Într-un studiu recent („După Weber – Michael Nowak și teologia economiei”, în *Ideii în Dialog*, nr. 6/2008), teologul și filosoful Robert Lazu decriptează câteva linii ale gândirii lui Nowak: „Analizând critic contribuția lui Max Weber, Nowak evidențiază principala lacună a gândirii ilustrului său predecesor – relația inextricabilă dintre libertatea economică și libertatea politică nu este marcată corespunzător. În *Will it liberate?* (New York: Paulist Press, 1986), abordează o chestiune ce poate avea la bază extraordinarul eseu al Cardinalului Ratzinger, *Eshatologie și utopie* (publicat în germană în revista „Communio”, nr. 6 din 1977, textul a fost tradus de Mihaela Voicu în revista „Verbum”, 1-6/1991, pp. 87-98. El distinge, cu claritate, cele două perspective intelectuale capabile să orienteze o teologie a economiei politice: utopică și realistă. În enciclica *Sollicitudi rei socialis* (1988), Papa Ioan Paul al II-lea arată că negarea dreptului la inițiativă economică „reduce sau chiar distruge în fapt spiritul de inițiativă, adică subiectivitatea creatoare a cetățeanului”. Insistând pertinent asupra acestui aspect, masivul *Compendiu de Doctrină Socială a Bisericii* sublinia, în articolul 377: „Dimensiunea creatoare este un element esențial al acțiunii umane și în câmpul întreprinzător și se manifestă, în mod special, în atitudinea de planificare și inovație.”. Intersectând, în acest punct, Michael Nowak denunța inhibarea creativității economice – de care se face vinovat orice sistem centralist, etatist sau de inspirație marxistă. Nowak încheie menționând caritatea drept cheia de boltă a unei viziuni integrale. Forma activă și concretă a iubirii față de aproapele, caritatea reprezintă, într-un anumit sens, sufletul unei lumi care, fără a fi construită după modelul unei structuri politice teocratice, respiră în mod liber valorile fundamentale ale religiei creștine”.

Mormântul lui Luther

Luther a refuzat să-și retracteze învățătura, dacă nu putea fi convins, prin mărturia Scripturii sau prin raționament, că greșise. A mai afirmat că-și va menține poziția numai pe această bază și a cerut ajutor de la Dumnezeu. Acestea-s părerile mele și altfel nu pot; Dumnezeu să-mi ajute!. Deși condamnat, a fost răpit de prietenii săi, pe drumul de întoarcere către Wittenberg, și dus la castelul Wartburg, unde a rămas până în anul 1522. După plecarea sa de la Worms, dieta a dat un edict prin care porunea tuturor supușilor imperiali să-l prindă pe

Thomas Munzer, în care au fost uciși 100000 de țărani, a îndepărtat cultul sfinților, al icoanelor, al moaștelor, etc., a dat Biblia în mâna creștinilor și îndemnat să o citească și să creadă. Credința era relativizată și individualizată, ne mai exprimând apartenența la aceeași realitate hristică a Bisericii. Nu mai existau reguli, norme sau obligații, fiecare-și era propria normă. Când a văzut ce se întâmplă, l-a îndemnat pe prietenul său Filip Melanchton să întocmească un Catehism, Loci communes, în care Biserica Invizibilă primea un oarecare contur,

Germaniei. După Wittenberg, orașele Zurich și Geneva. Elveția acelor timpuri avea un statut cu totul aparte. Era organizată ca o Confederație, compusă din 13 cantoane. Elvețienii, democrați, virtuoși, erau căutați în toată Europa ca soldați mercenari. Ei au alcătuit armatele pe care le-a angajat papa pentru a-l apăra cu forța armelor. Guvernul fiecărui canton era total responsabil pentru afacerile locale, și pentru acest motiv fiecare canton era liber să accepte forma de religie pe care o dorea. De aceea, reforma în Elveția a fost

la început au activat cu Zwingli. De Zurich mișcarea anabaptistă s-a dezvoltat sub conducerea lui Menno Simons.

În paralel cu Luther, Calvin a continuat dezvoltarea și a perfectat doctrina Reformei în Geneva. Lucrarea lui, Institutele religiei creștine, publicată inițial în 1536 la Basel și urmată de multe alte ediții, a definit noul înțeles al modului de viață creștin și al creștinismului ca structură intelectuală și practică. Printre rezultatele practice cele mai evidente se află ceea ce se numește astăzi Teza lui Max Weber. [2] Con-

economic și educațional. Răspândirea ideilor ei în țările de limba engleză a fost făcută mai ales prin documentele promulgate la Westminster în 1648 și ulterior prin Catechismul de la Heidelberg.

Teologic, închinarea omului a fost direcționată din nou, după aproape o mie de ani, de la eforturile sale de a-L mulțumi pe Dumnezeu prin forțe proprii înspre Dumnezeul cel suveran însuși. Conștiințele s-au eliberat și efectele nu au întârziat să apară în viața de zi cu zi a cetățenilor și societăților. Posibilitatea siguranței grației lui Dumnezeu a însemnat concentrarea credincioșilor asupra problemelor imediate și scăderea tendinței de a-și arunca speranțele într-un viitor nesigur și șubred atât pe Pământ cât și în viața de după moarte. [14]

Economic, conform tezei lui Max Weber, Reforma este părintele capitalismului și toleranței religioase. Trăirea vocației în viața omului și încrederea credinciosului în suveranitatea lui Dumnezeu au eliminat o mare parte din frica de a risca în afaceri și în treburile societății. Astfel, guvernele Europei au devenit mult mai tolerante și mai puțin opresive, iar în Statele Unite însăși nașterea națiunii Americane era văzută de către Thomas Jefferson ca un experiment curajos și maiestuos în auto-guvernare al unui popor creștin și reformat. Insistența asupra legitimității și importanței cunoașterii naturii a dus la promovarea educației. În țările române, de exemplu, înțelegerea calvinistă a creștinismului l-a îndemnat pe Iacob Despot să aducă Reforma în Moldova și să deschidă primul colegiu pe pământ românesc la Cotnari în 1563, cu un an înainte de moartea lui Calvin.

De asemenea, Catechismul a fost folosit ca abecedar de către

Există două explicații interesante cu privire la modificările în valorile religiei și a atitudinii acesteia față de afaceri. Iudaismul a fost cel care a avut un rol esențial în schimbarea acestei optici. Deoarece evreii nu puteau deține pământ în Europa și le era interzis să desfășoare activități în anumite domenii, ei au fost împinși spre domeniul afacerilor. La acestea, se adaugă și valorile iudaice: sobrietatea, economia și autocontrolul.

Max Weber arată că protestantismul a avut un rol fundamental în schimbarea atitudinii față de afaceri și dezvoltarea spiritului antreprenorial. Și, dacă Martin Luther, întemeietorul protestantismului german, a pus accent pe rolul acțiunilor individuale, interpretarea Bibliei și importanța muncii, Jean Calvin, fondatorul calvinismului, a subliniat valorile calvine: modestia, cumpătarea și hărnicia. Calvin a considerat că bogăția este un semn al grației divine, ea fiind agreată de Dumnezeu, dacă este obținută prin muncă. Max Weber conchide însă: „Ar trebui să se pună în evidență și modul în care asceza protestantă, la rândul său, a fost influențată de ansamblul condițiilor culturale ale societății, în special al celor economice, în devenirea și specificul lor.”¹⁶⁷

Pp. 106-107 Text aprox. identic cu: „Dezvoltarea urbanismului și comerțul de peste mări au schimbat atitudinea față de afaceri în general și față de comerț în special. Un rol important în schimbarea opticii despre afaceri a avut și religia. Există două explicații interesante cu privire la modificările în valorile religiei și a atitudinii acesteia față de afaceri. Werner Sombart arată că iudaismul a fost cel care a avut un rol esențial în schimbarea acestei optici. Deoarece evreii nu puteau deține pământ în Europa și le era interzis să desfășoare activități în anumite domenii, ei au fost împinși spre domeniul afacerilor. La acestea, se adaugă și valorile iudaice: sobrietatea, economia și autocontrolul. Max Weber arată în lucrarea Etica protestantă și spiritul capitalist că protestantismul a avut un rol fundamental în schimbarea atitudinii față de afaceri și dezvoltarea spiritului antreprenorial. Martin Luther, întemeietorul protestantismului german, a pus accent pe rolul acțiunilor individuale, interpretarea Bibliei și importanța muncii. Jean Calvin, fondatorul calvinismului, a subliniat valorile calvine: modestia, cumpătarea și hărnicia. Calvin a considerat că bogăția este un semn al grației divine, ea fiind agreată de Dumnezeu, dacă este obținută prin muncă.”
din Marketingul micilor afaceri, suport de curs 2010, autori Olimpia Neagu, Mircea Teodoru, Daniela Duma.

De verificat la autori dacă există un sport publicat înainte de 2008! Probabil plagiat dublu, din aceeași sursă

¹⁶⁷ Max Weber, op.cit., p. 192

economia subterană. În acest spațiu se observă cel mai des fenomenele criticate de Monica Heintz și de alții.

În marea întreprindere capitalistă, cel mai adesea reprezentată de unități de producție ale multinaționalelor, lucrurile funcționează ca înainte de 1989, pentru că muncitorii au fost pregătiți în comunism pentru astfel de relații de muncă. Sistemul de educație, în comunism, ca și în capitalism, a fost pus în general în slujba nevoilor întreprinderii fordiste a capitalismului industrial. Este și motivul pentru care muncitorii români reușesc cel mai adesea să se remarce aici, în acest tip de întreprindere, și mai puțin în „economia de piață”, a serviciilor sau a micii industrii. Pentru simplul motiv că nu sunt încă pregătiți pentru această lume, nouă pentru toți.

Conceptul de etică a muncii a fost inventat de Max Weber, dar a fost ridicat ulterior la rangul de ideologie a sistemului capitalist. În esență, aceasta afirmă că munca e cel mai important lucru din viață. Viața noastră trebuie să fie dedicată muncii. Numai dacă muncim avem succes în afaceri, avem reușită în viață. Iar Dumnezeu ne va ierta păcatele și vom ajunge în Paradis. Aceasta este ideea de bază a eticii protestante a muncii.

Oamenii nu muncesc pentru munca în sine, nu muncesc pentru că munca este un lucru care îi înalță. Tipul de etică ce guvernează la locul de muncă este mai degrabă o etică a relațiilor umane. Oamenii își fac corect munca dacă se simt responsabili pentru persoana care este în fața lor, dacă se simt responsabili față de eșecul lor, față de colegii lor angajați. Dacă acolo se creează un mediu care îi determină să funcționeze normal, ca o familie de exemplu, unde au responsabilități, ei prestează corect munca.

Explicarea fenomenului secularizării și al desacralizării se referă, pentru unii cercetători, la cauze mai ales sociologice, precum trecerea de la un mediu natural la unul tehnic, dezvoltarea cetății industriale moderne etc.

Ieșirea din religie nu înseamnă sfârșitul sacralului, a credinței religioase, ci o recompunere a universului uman și social în afara exigențelor religiei, dar plecând și revenind la logica religioasă de origine.

Această metamorfoză a sacralului secularizat face destul de dificilă orice introspecție. Dacă religia nu a fost eliminată, rămânând unul dintre

Lavinia Betea,
Despre etica
muncii la romani,
Jurnalul National,
13 oct. 2005

Simona Nicoară

Simona Nicoară

surse pe pagină:

Lavinia Betea, Despre etica muncii la romani, Jurnalul National, 13 oct. 2005

Simona Nicoara,

Controverse, opinii si dezbateri despre profilul secularizarii

JSRI • No.10 /Spring 2005 p. 78:

Despre etica muncii la romani

Articol de: Lavinia Betea

Publicat in: Special

Publicat la data de: 13 Oct 2005 - 00:00

Concluzii si reflectii - Rezultatele unei documentate cercetari stiintifice si de [teren](#)

INTERVIU

Jurnalul National: Cum ati ajuns dvs. la alegerea unui asemenea subiect de doctorat?

Monica Heintz: In 1999, cand eu am "desenat" proiectul, comparativ cu celelalte tari din Est munca la romani era - ca sa zic asa - foarte slaba. Al doilea lucru care m-a impresionat atunci era faptul ca din sondajele de opinie rezulta ca romanii se autoacuzau. Reiesea ca ei spun ca lucrurile merg atat de prost pentru ca nu muncesc destul. Ori nimeni nu se plange de conditia pe care o are si simultan se autoacuzu. Mi s-a parut ca este ceva

in neregula. Si ati formulat ce ipoteze de investigatie?

Am vrut sa vad daca criza economica din Romania - se vorbea pe atunci in termeni de criza - este cauzata de faptul ca romanii nu muncesc.

Ipoteze si concluzii

Ati inceput si dus la capat - pe parcursul a trei ani - documentarea stiintifica si de teren. Cu ce concluzii? In primul rand am descoperit care sunt sursele acestei explicatii in termeni de "noi nu muncim, deci este vina noastra". Sursele ei erau in mass-media si clasa politica, care trebuia sa justifice oarecum esecul.

Prin urmare, nu oamenii isi puneau cenusă in cap ca nu sunt capabili sa muncească; politicienii si jurnalistii vorbeau in numele lor

Cel putin atunci, ce se vehicula era aceasta autoblamare. De fapt, politicienii si jurnalistii blamau populatia. In sensul ca omul de rand nu pricepe si nu munceste. In timp ce ei se straduiau sa faca o schimbare structurala care sa aduca ameliorari in domeniul economic, populatia nu coopera si nu isi vedea fiecare de lucru la locul de munca. Acestea erau discursurile. Nu stiu daca o faceau ca sa isi explice esecurile sau poate pur si simplu din ignoranta, prin faptul ca e atat de usor sa spui ca mentalitatea romaneasca este cauza tuturor relelor.

Iar cand se vorbește despre mentalitate la televizor, cel mai adesea termenul are sensul de mostenire genetica

Am incercat sa explic in aceasta carte ca nu este vorba de nici un fel de mentalitate romaneasca formata, mostenita aici pe plaiul mioritic, ca circumstantele sociale si economice sunt cele care determina. Am incercat sa demontez mecanismele si sa arat cum determina ele comportamentul oamenilor la locul de munca, care se dovedeste intr-adevar un comportament deseori inefficient. Si ca... pana la urma, e adevarat ca nu exista o etica a muncii la romani.

In raport cu etica protestanta

Nu au romanii o etica a muncii? Cand faceti o asemenea interpretare ce termeni de comparatie aveti?

Etica protestanta a muncii. Conceptul de etica a muncii a fost inventat de Max Weber, dar a fost ridicat ulterior la rangul de ideologie a sistemului capitalist. In esenta, aceasta spune ca munca e cel mai important lucru din viata. Viata noastra trebuie sa fie dedicata muncii. Numai daca muncim avem succes in afaceri,

avem reusita in viata. Iar Dumnezeu ne va ierta pacatele si vom ajunge in Paradis. Aceasta este ideea de baza a eticii protestante a muncii.

Iar romanii cum se raporteaza la munca?

Oamenii nu muncesc pentru munca in sine, nu muncesc pentru ca munca este un lucru care ii inalta. Tipul de etica ce guverneaza la locul de munca, mi se pare mie, este pur si simplu o etica a relatiilor umane. Oamenii isi fac corect munca daca se simt responsabili pentru persoana care este in fata lor, daca se simt responsabili fata de esecul lor, fata de colegii lor angajati. Daca acolo se creeaza un mediu care ii determina sa functioneze normal, ca o familie de exemplu, unde au responsabilitati, ei presteaza corect munca.

Seful conteaza

Vreti sa spuneti ca-si presteaza bine munca in relatia cu seful si cu colegii, nu neaparat in raport cu sarcinile locului de munca sau de calitatea muncii in sine?

Exact. Dar si managementul din Vest a evoluat. Nu mai este un management bazat pe diviziunea mecanica a muncii. Se incerca din ce in ce mai mult sa se puna accentul pe contactul dintre oameni prin responsabilizarea lor fata de client. Poate ca pana la urma nici nu are vreun sens ca Romania sa mai treaca prin acest sistem al eticii muncii pentru munca in sine. Pe de alta parte, in cultura, in evolutia societatii romanesti ne aflam acum intr-un stadiu in care oamenii se simt responsabili numai fata de alti oameni... Fata de sefi si colegi. Dar nu fata de munca...

Aceasta grija fata de bunele relatii cu seful si colegii angajatului este benefica in constructia imaginii de sine a omului respectiv?

Ce m-a frapat pe mine cel mai tare a fost diferenta care exista intre valorile pe care romanii le au - ceea ce se asteapta ei sa fie munca, ceea ce se asteapta ei sa fie relatiile cu colegii s.a.m.d. - si ceea ce se intampla in realitate. Oamenii stiu cum ar trebui sa se comporte, dar totusi se comporta altfel. In final sunt macinati de indoieli, tulburati de minciuna si cu o stima de sine scazuta. Discrepanta care exista intre ceea ce facem si ceea ce spunem in Romania, la locul de munca, e totusi ceva mai mare decat in alte parti. Nu reusesc sa cuantific, dar este totusi ceva mai mare decat in Franta sau Anglia, asa cum si birocratia este mai mare...

Ati prezentat rezultatele cercetarii dvs. in comunitati stiintifice interculturale. Cu cine ne asemanam?

Cei care lucrau in America Latina au spus ca rezultatele pe care le-am gasit eu pot fi generalizate la nivel universal. Adica se poate spune ca anumite conjuncturi de un anumit tip produc acest caz de lipsa de respect de sine.

Presa noastra

N-ar fi singura apropiere de trasaturile comunitatilor sud-americane. Am devenit mari consumatori de televiziune, in primul rand de telenovele, ca si brazilienii!

Ceea ce n-am mai intalnit nicaieri - un impact al mass-media care sa fie atat de puternic! Pretutindeni in lume sunt jurnale senzationaliste, dar sunt si jurnale serioase. Sunt peste tot in lume si cititori de jurnale senzationaliste si de articole despre nonvalori, dar oamenii de acolo stiu sa relativizeze. Aceasta pentru ca au fost educati de mici sa traiasca cu mass-media si sa stie ca mass-media, ziarul trebuie sa se si vanda; ca exista o parte a populatiei care apreciaza astfel de stiri, insa le acorda credibilitatea cuvenita. Am senzatia ca acum s-au facut ceva progrese in sensul acesta, adica unii oameni au inceput sa fie un pic mai constienti...

Si mai selectivi...

Si mai selectivi. Au inceput sa fie si critici la adresa analistilor politici care incerca sa dea impresia de competenta absoluta pe orice tema. Eu imi amintesc foarte clar si am descris in aceasta carte, la inceputul anului scolar 1999-2000, pe absolut toate posturile de televiziune tot ce se intampla era prezentat intr-o lumina atat de catastrofala, incat aveam senzatia ca de la o zi la alta ceva rau se va intampla. In casele din Romania, micul televizor era dat intotdeauna foarte tare si toti ai casei il receptau, se lasau influentati de el. Veneam de la serviciu si acolo se intamplau o gramada de lucruri, legislatia se schimba, cineva putea sa fie dat afara s.a.m.d. Veneam din tramvai, din metrou, inghesuiti, calcati pe picioare, mergeam pe strazile unde trebuie sa fii atent sa nu calci intr-o balta sau intr-o groapa si intram in casa. Iar de la televizor venea impresia de sfarsitul lumii. Senzatia asta pana la urma era falsa.

Dar are efectul de a transmite o anumita stare!

ateismul modern. În fine, explicarea fenomenul secularizării și al desacralizării se referă, pentru unii cercetători, la cauze mai ales sociologice, precum trecerea de la un mediu natural la unul tehnic, dezvoltarea *cetății* industriale moderne etc.²⁶

Marcel Gauchet în *Le désenchantement du monde* (1985) titlu care reia expresia consacrată de Max Weber, susține că creștinismul, prin deschiderea porții unei autonomizări a lumii în raport cu religiile înglobante, a fost *religia ieșirii din religie*. M. Gauchet a dorit să înlocuiască termenul de secularizare cu *ieșirea din religie*, după 1700, termen care nu înseamnă numai reculul credințelor religioase (decreștinare), ci și smulgerea din structurarea religioasă a societăților, în sensul că legătura socială, puterea politică, forma colectivului nu mai sunt constituite prin religiosul creștin. *Ieșirea din religie* nu înseamnă sfârșitul sacralului, a credinței religioase, ci o recompunere a universului uman și social în afara exigențelor religiei, dar plecând și revenind la logica religioasă de origine. Această metamorfoză a sacralului secularizat face destul de dificilă orice introspecție. Dacă religia nu a fost eliminată, rămânând unul dintre sectoarele culturale ale societății, ea a pierdut totuși rolul unifiant al valorilor și comportamentelor sociale.²⁷ Progresiv, de-a lungul a cinci secole, Occidentul a ieșit din lumea *vrăjită* a divinului, pe fondul unui proces care se numește “modernitate.” Modernitatea s-a constituit în mare parte plecând de la orientările subieciviste și antropocentrice ale umanismului Renașterii și ale vârstei clasice, dar Gauchet atribuie potențialității dinamice excepționale ale spiritului creștin un rol semnificativ în trecerea de la *heteronomie la autonomia omului*.²⁸ Autonomia omului a însemnat, și după părerea lui Pierre Manent (*La Cité de l'homme*, Fayard, 1994) izgonirea creștinismului din *cetate* și edificarea primatului voinței umane în crearea *cetății omului*. Luc Ferry a arătat în *L'Homme-Dieu ou*

Le Sens de la vie, că s-ar putea vorbi de un drum invers decât cel dinaintea mării mutații moderne. Atunci se mergea în căutarea sensului, care era Dumnezeu, deci de la teologie la etică, în lumea modernă se merge de la etică la teologie.

Secularizarea în teritoriul istoriografiei

În condițiile marilor confruntări contemporane, care au la bază diferențe de viziuni despre religie, democrație, identități, mondializare etc, orice reflecție asupra secularizării sau a laicizării, nu este numai de actualitate, dar reprezintă și o necesitate. Înțelegerea profundă a acestor tensiuni contemporane, latente sau violente, pretinde analize mai profunde decât evenimentele spectaculare sau decât ideile la modă, pe care le preferă imperiul mediatic, dar și lumea intelectuală și universitară. Evitarea unor erori de analiză, în acest sens, impune, cu exigență, renunțarea la izolarea artificială a unor realități contemporane, rupte de rădăcinile lor vechi.²⁹ Analizele cele mai serioase pe care ni le oferă cercetarea pluridisciplinară de astăzi demonstrează clar că, pentru a pătrunde în profundele resorturi ale schimbărilor actuale, o plonjare în istorie devine inevitabilă. Istoria este cea mai în măsură să dezvăluie punctele comune, dar și diversitatea traiectoriilor trecutului, faptul că a existat o diferență profundă și ireductibilă la nivelul stării de dezvoltare culturală, politică, economică a societăților europene, faptul că s-au produs fracturi și ritmuri diferite ale numeroaselor familii ale creștinătății.³⁰ Dar istoria nu este o profeție! Istoricul poate, cel mult, să analizeze prezentul prin firele sale solide de legătură cu trecutul, pentru a vedea când, unde și cum s-au clătinat unii dintre stâlpii care au dat o nouă arhitectură civilizației actuale, în raport cu

sectoarele culturale ale societății, ea a pierdut totuși rolul unificator al valorilor și comportamentelor sociale.¹⁸⁷

Capitalismul este un sistem juridic care se bazează pe proprietate și responsabilitate personală, contract, economie de piață, la care aderă din anii '90 ai secolului XX și lumea ortodoxă de la Belgrad, București, Sofia, Moscova. Caracterul religios al capitalismului nu este o noutate.

Viorel Roman

Totuși, începând cu secolul luminilor, expansiunea capitalismului a fost legată mai mult de materialism, decât de creștinism.¹⁸⁸ Max Weber și Karl Marx au oferit imperialismului și colonialismului din sec. al XIX-lea concepte privind materialismul, ateismul, etica protestantă. Unitatea creștină n-a fost văzută atunci ca o condiție sine qua non pentru un succes durabil.

Spiritul capitalismul pentru Max Weber este rezultatul eticii protestante și a birocrăției, care rezolvă conflictele rațional. Astfel că numai o expansiune a protestantismului facilitează extinderea capitalismului și în alte culturi religioase. El trece cu vederea că premisele societății capitaliste au fost puse de Biserica romano-catolică: o legislație de sorginte romană; o vastă birocrăție care rezolvă conflictele rațional; instituții permanente care realizează investiții și eforturi fizice, intelectuale coerente pe durata a mai multe generații etc. Existența unei clase sociale, mai ales de bărbați celibatari, latinizați, educați, foarte mobili și specializați, a facilitat zelul întreprinzător, dorința de noi cunoștințe și orizonturi.

Viorel Roman

Lupta pentru drepturile inalienabile ale omului, pentru egalitate și solidaritate, combaterea sărăciei sunt valori genuine creștine. "Civilizația dragostei", cum s-a exprimat Papa Ioan Paul al II-lea, este contraponderea absolut obligatorie globalizării din zilele noastre.

Un capitalism cu veleități universale fără *caritas*-ul unității creștine este tot atât de perisabil ca imperialismul și colonialismul din secolul al XIX-a, sau național-socialismul care dorea să cucerească lumea ca și internaționalismul proletar din sec. al XX-lea. „Roma nu s-a construit într-un an”, așa că putem fi optimiști, refacerea unității creștine și globalizarea capitalismului sunt la ordinea zilei.

Viorel Roman,
Globalizarea capitalismului,
2002

¹⁸⁷ Jean – Pierre Sironneau, *Secularisation et religions politique*, Paris, Mouton, p.7

¹⁸⁸ Idee susținută, de altfel, și de Henri Bergson în *Cele două surse ale moralei și ale religiei* (vezi trad.rom., Ed. Ideea Europeană, Iași, 1992, cap. final)

Viorel ROMAN

Despre Viorel ROMAN
Die Biographie
Articole

Globalizarea capitalismului

2002-09-09

[inapoi](#)

GLOBALIZAREA CAPITALISMULUI I. In ultimele zile ale anului 1996, Imperiul si Biserica - cele doua coloane de rezistenta ale edificiului crestin - s-au reintilnit la Roma. Paralel cu intrunirea personalitatilor de virf ale UE, NATO si OSZE, teologii din principalele biserici s-au consultat in Vatican sub presedentia cardinalului Ratzinger cu privire la adaptarea principiului petrin, primatului Papei dupa prabusirea comunismului in Europa si globalizarea capitalismului. Aceasta a doua intrunire ecumenica este poate mai importanta pentru istorie decit primele trei luate impreuna. II. Inca din 1994 Papa Ioan Paul II a dat de inteles in enciclica "Ut unum sint" ca marea unitate politico-economica si militara euro-atlantica trebuie sa se regaseasca si in Biserica. Mai ales conceptia traditionala privind rolul Papei - urmas al Sf. Petru - nu mai trebuie sa fie o piedica in refacerii unitatii crestinilor. Numai colaborarea tarilor dezvoltate cu cele subdezvoltate si refacerea unitatii crestine poate schimba intr-adevar fata lumii, a capitalismului in expansiune. III. Motorul civilizatiei crestine, capitaliste este dorinta de a cunoaste, de a crea. Ea vine de la credinta, chemarea ca fiecare sa fie "imago Die" - imaginea lui Dumnezeu, creatorul cerului si al pamintului, celor vazute si nevazute. Crestinul si-a subordonat natura, nu mai este orbit si dependent de superstitii si tabuuri, ci creator si liber in intraga lume. Crestinismul incurajeaza onestitatea, munca, harnicia, iar sensul linear, ascendent al istoriei - vechiul sistem de referinta se baza pe un caracter ciclic al naturii - incuba ideea de progres. IV. Avintul capitalist din sec. al XVIII-lea a generat curentul de gindire dupa care cultul "ratiunii", al Revolutiei franceze ar fi fundamentul progesului societatii moderne. Aceasta teza este propagata de protestanti si mai ales de comunisto-ortodocsi pentru a eluda contributia bisericii romano-catolice. Revolutia industrială a inceput in vest in sec. XI-XIII. Renasterea cimenteaza apoi structurile capitaliste. Sec. al XVIII-lea a fost numai vârful eisbergului. Dupa imperialism, colonialism si comunism, care-i rolul crestinismului in globalizare, azi? V. Capitalismul este un sistem juridic care se bazeaza pe proprietate si responsabilitate personala, contract, economie de piata, la care adera din anii 90 si lumea ortodoxa de la Belgrad, Bucuresti, Moscova. Caracterul religios al capitalismului nu este o noutate. Totusi incepind cu secolul luminilor expansiunea capitalismului a fost legata mai mult de materialism, decit de crestinism. Max Weber si Karl Marx au oferit imperialismului si colonialismului din sec. XIX concepte privind materialismul, ateismul, etica protestanta. Unitatea crestina, n-a fost vazuta atunci ca o conditie sine qua non pentru un succes durabil. Chiar si in zilele noastre globalizarea capitalista pleaca prea mult de la premiza materialista si prea putin de la crestinism. VI. Capitalismul pentru Max Weber este rezultatul eticii protestante si a birocratiei, care rezolva conflictele rational. Astfel ca numai o expansiune a protestantismului faciliteaza extinderea capitalismului si in alte culturi religioase. El trece cu vederea ca premisele societatii capitaliste au fost puse de biserica romano-catolica: o legislatie de sorginte romana;

**CELE MAI
CITITE
ARTICOLE**

 Romania between
the Western
European and
Orthodox Value
and Norms

 Evreii conduc
lumea?

 Bibliografie -
2004-5

 ACTUALITATEA
LUI EMINESCU

 Statul si Biserica
2014

 Destramarea
Romaniei

 Tiganizarea
Romaniei - Anexa

 Tiganii si evreii
(3)

PERISCOP

 Tradarea lui
Basescu (II.)

o vasta birocratie care rezolva conflictele rational; institutii permanente care realizeaza investitii si eforturi fizice, intelectuale coerente pe durata a mai multe generatii etc. Existenta unui clase sociale, mai ales de barbati celibateri, latinizati, educati, foarte mobili si specializati, a facilitat zelul intreprinzator, dorinta de noi cunostiinte si orizonturi. VII. Pentru depasirea rezistentelor generate de religii ("opium pentru popor") in globalizarea relatiilor capitaliste marf-bani, Marx a propus defintarea proprietatii private si realizarea pe aceasta cale a egalitatii si unitatii tuturor, indiferent de rasa, sex etc. Este o ironie a soartei ca marxismul a devenit o pseudoreligie la ortodocsi, confucianisti etc., care prin "dictatura de dezvoltare" a contribuit la depasirea inapoierii economice, dar si la confuziile tranzitiei spre capitalism din Belgrad, Bucuresti, Moscova etc. din zilele noastre. VIII. Existenta a doua bisericii surori, romano-catolica si ortodoxa si a numeroase temple si case de rugaciuni ale protestantilor face ca traditiile culturale a neamurilor sa difere considerabil. America de Nord, antropocentrism, se deosebeste de cea de Sud, teocentrism. In USA succesul, "action" este ratiunea de a exista a individului, nu se accepta destinul tragic, dificultatile sunt pentru a fi surmontate. Pe cind la sud de ecuator tragicul inobileaza, supranaturalul este a tot prezent, el legitimeaza activitatea. Dintr-o perspectiva teocentrism nu-i atit de important ce realizeaza omul, ci mai mult ce simte, chstiunea de "a fi". IX. Clivajul dintre vestul si estul Europei, dintre Roma si "a treia Roma", Moscova a iesit la suprafata dupa renuntarea la ateism. Presedintii celor mai mari tari ortodoxe, Vladimir Putin - recent botezat - ca si Ion Iliescu sunt pregatiti si conduc in spiritul Moscovei. Ieri luptau pentru ateism si comunism, azi sunt pentru capitalism si crestinismului. Ortodocsii au episcopi in vest fara avizul Papei. In schimb trecerea diocazelor din Rusia de la de facto la de jure este perceputa de patriarhul Alexei II ca o "declaratie de lupta inpotriva ortodoxiei", care va duce la "deteriorarea drastica" a relatiilor cu Roma. O mie de ani de evolutie paralela a creat un decalaj care se cere depasit prin dialog. Pravoslavnicii sunt sub influenta cooperarii si coordonarii activitatiilor pe baza materialista. Nu sunt inca pregatiti pentru refacerea unitatii crestine. X. Cum va arata in mileniul al treilea crestinismul si capitalismul la neamuri si culturi atit de diferite, ca cele din Europa, America, Africa, Asia si Australia? Lipseste in mod evident inspiratia si contributia crestina in "noua ordine", in diviziunea internationala a muncii. Desigur, nu se va ajunge la uniformitatea propagata de teoria si practica globalizarii contemporane, tributara inca materialismului "rational" iluminist si comunist din ultimele secole. Lupta pentru drepturile inalienabile ale omului, pentru egalitate si solidaritate, combaterea saraciei sunt valori genuine crestine. "Civilizatia dragostei", cum s-a exprimat Papa Ioan Paul II, este atit punctul de plecare in realizarea unitatii crestine, cit si contraponderea absolut obligatorie globalizarii din zilele noastre. Un capitalism cu veleitati universale fara "caritas"-ul unitatii crestine este tot atit de perisabil ca imperialismul si colonialismul din sec.al XIX-a, sau national-socialismul care vroia sa cucereasca lumea ca si internationalismul proletar din sec al XX-lea. "Roma nu s-a construit intr-un an", asa ca putem fi optimisti, refacerea unitatii crestine si globalizarea capitalismului sunt la ordinea zilei. SIMPOZIONUL INTERNATIONAL, ZRENIANIN, 5-6 SEPT. 2002 Prof. Dr. Viorel Roman, Akademischer Rat an der Universitt Bremen, Vor dem Steintor 18, D-28203 Bremen roman@uni-bremen.de

Monahii Antichității târzii cunoșteau foarte bine acest lucru, devreme ce au valorizat pentru prima dată munca atât pentru beneficiile sale spirituale, cât și în raport cu roadele ei, introducând pentru prima dată în istorie diviziunea muncii, așa cum o știm astăzi.

Nu este întâmplător acest lucru, mai ales dacă observăm că monahii au fost aceia care au știut să îmbine providențial rugăciunea cu munca, astfel încât munca să capete perspectiva veșniciei și să devină un mijloc de sfințire, iar timpul să-și găsească împlinirea în acțiunea manuală a monahilor.

Energia depusă de om în actul muncii, entuziasmul, dedicația, inteligența, întreaga sa ființă se proiectează în timp, dăruind omului în mod paradoxal perspectiva eternității, căci mulți sunt convinși că între lumea materiei și a spiritului există o prăpastie de netrecut, uitând de faptul că ambele forme de existență a realității create sunt opera aceluiași Mare și Desăvârșit Maestru.

Se vorbește de timp mesianic ca timp instituit de revelația lui Dumnezeu, ca ridicare a timpului cosmic în libertatea deciziei înaintea lui Dumnezeu. Aici găsim convergența Dumnezeu-om-lume în evenimentul inter-relaționării lor mereu noi. Dacă vina determină desfacerea acestei relații, mântuirea adusă de Hristos reconstituie realitatea: timpul mesianic devine astfel cristologic; oferta de salvare care interpelează și cheamă la decizie este concentrată la maxim: de aceea Hristos este „plinătatea timpului”. Pot fi amintite aici câteva exigențe care iau naștere de la fidelitatea față de revelația biblică a timpului: Vestirea creștină este vestirea ca inițiativă a lui Dumnezeu, este adevăratul kairos al omului și al istoriei. Cronica oamenilor își află sensul în întâlnirea sa cu noutatea și surprizele lui Dumnezeu. De aici ia naștere profeția.

Istoria este locul manifestării lui Dumnezeu și formele auto-manifestării sale sunt istorice. Timpul istoric dobândește o nouă demnitate, acesta este un timp calificat, unde speranța ia locul nostalgiei, valoarea actului și a deciziei șterg primatul repetiției; regenerarea timpului nu se face cu prețul golirii sale.

„Vestea cea bună, caracteristică a creștinismului, este salvarea istoriei, nu salvarea de istorie: umilul „astăzi” al omului este ridicat și

text preluat împreună cu trimirea la nota de subsol din
Shemà noule Israel
Curs de Teologie fundamentală
pr. Iosif Bisoc OFMConv
achizitionare: 12.09.2003; sursa: Editura Serafica

<http://www.profamilia.ro/studiu.asp?shema=08>

mântuit de acel „astăzi” al Fiului omului și poate deveni, în primirea sa, un „astăzi” al lui Dumnezeu.

Nu este vorba deci în mod simplu de o salvare în istorie, pentru care timpul să rămână doar „scenariul”, „theatrum gloriae Dei”: este vorba, mai mult și mai tare, de o mântuire a timpului istoric înfăptuită de harul Dumnezeului viu intrat în el și de libera primire a omului, adevărat subiect și protagonist al istoriei.

Istoria mântuirii se constituie pe posibilitatea unei „salvări a istoriei”, fondată în misterul adventului cu care Dumnezeu cel viu a făcut a sa istoria oamenilor”.²¹⁵

În teritoriul locuit de români timpul era normat aproape exclusiv de evenimentele vieții familiale și, atunci când era cazul de modul de a face istorie al vreunui domnitor. Putem vorbi despre un caracter puternic individualist al timpului care foarte rar interferează cu istoria reală sau cu kairosul mântuirii.

Concepția ecleziologică ortodoxă românească, în care mitropolitul era un fel de papă local, se proiectează și asupra conducătorului statului (principele domnitor, regele, președintele etc.).²¹⁶

Domnitorul dorește din motive de economie a propriului absolutism să domine însuși timpul colectiv, dorind să organizeze până și atitudinea supușilor față de timp, astfel încât el să fie acela care să păstreze monopolului asupra timpului văzut că mijloc de susținere a propriei domnii.

Astfel că, un Constantin Mavrocordat ajunge să echivaleze în bani speranțele oamenilor, așa cum spune în Enchiridionul său: „Dând bani la vreme potrivită, cumpărăm speranțe”²¹⁷, iar Constantin Brâncoveanu se manifestă nu atât ca un domn, cât mai degrabă ca un manager de întreprindere modernă, conform principiului: „Profit cât mai mare, cu

²¹⁵ B. Forte, „Per una teologia della storia”, în ID., *Teologia della storia. Saggio sulla rivelazione, l'inizio e il compimento*, Paoline, Cinisello Balsamo, 1991, pp. 16-17

²¹⁶ Cf. Daniel Barbu, *Op. cit.*, p. 45

²¹⁷ A. Papadopoulos-Kerameus, *Texte grecești privitoare la istoria românească* (Documente Hurmuzaki, XIII), București, 1909, nr. 383, p. 477

[start](#)
[hartă](#)
[contact](#)
[redacția](#)
[abonamente](#)

pro Familia.ro

[Despre](#)
[Evenimente](#)
[Revista](#)
[Tu întrebi](#)
[Forum](#)
[Director](#)

miercuri, 6 martie 2019

Fundamente

- Catehism
- Sacramente
- Porunci
- Sf. Scriptură
- Liturgie
- Istorie

Credința noastră

- Sfânta Treime
- Fecioara Maria
- Sfinții
- Biserica
- Magisteriu
- Cateheză
- Apologetică

Viața noastră

- Rugăciunea
- Meditații
- Omul
- Cultura vieții
- Artă - Cultură
- Familia
- Soți - Părinți
- Tineri - Copii

Varia

- Studii
- Recenzii
- Resurse
- Divertisment

STUDIU

Shemà noule Israel

Curs de Teologie fundamentală

pr. Iosif Bisoc OFMConv

achizitionare: 12.09.2003; sursa: Editura Serafica

Capitolul 7

Revelație în timp și în istorie

1. Timp biblic și timpuri alternative [83]

1. 1) Concepția biblică despre timp

Originalitatea timpului biblic apare din confruntarea perspectivei iudaico-creștine cu cea prezentă în culturile arhaice: în timp ce acestea se simțeau solidare cu cosmosul și ritmurile cosmice, lumea iudaică și creștină se considerau în mod profund solidare cu istoria. Cu siguranță și în lumea arhaică există o istorie: este vorba însă de o "istorie sacră", în mod nedeterminat repetabil, după modelul exemplar păzit și transmis de mituri: este ca și cum s-ar simți o revoltă împotriva timpului concret, istoric, o nostalgie a unei întoarceri periodice la timpul mitic de la origini, la "*marele timp*". Regenerarea timpului istoric se face "*repetând*" începutul, "*făcând parte*" din el în gestul ritual, anulând timpul parcurs printr-o reîntoarcere continuă *in illo tempore*. Viața nu poate fi reparată, nici frumusețea restaurată, numai dacă ele pot fi recreate cu repetarea actului originar, al lumii eterne. Concepția ciclică a timpului anulează astfel consistența clipei prezente: primatul lumii ideilor ia sfârșit odată cu aducerea abolirii timpului istoric, non-finalizarea sa: eterna întoarcere ducând lipsă de un sfârșit al timpului, îl lasă fără un sfârșit.

Concepția biblică a istoriei este legată de timpul liniar, care înaintează în sens unic spre viitor. Istoria este locul manifestării lui Dumnezeu și formele automanifestării sale sunt istorice. Timpul istoric dobândește o nouă demnitate, acesta este un timp calificat, unde speranța ia locul nostalgiei, valoarea actului și a deciziei șterg primatul repetiției; regenerarea timpului nu se face cu prețul golirii sale, dar datorită invaziei noului lui Dumnezeu primit de om în libertatea sa. "*Vestea cea bună, caracteristică a creștinismului, este salvarea istoriei, nu salvarea de istorie: umilul*

miercuri, 6 martie 2019

căutare personal

STUDIUM

Shemà noule Israel
Curs de Teologie fundamentală
pr. Iosif Bisoc OFMConv

achizitionare: 12.09.2003: sursa: Editura Serafica

Capitolul 7

Revelație în timp și în istorie

1. Timp biblic si timpuri alternative [83]

1. 1) Concepția biblică despre timp

Originalitatea timpului biblic apare din confruntarea perspectivei iudaico-creștine cu cea prezentă în culturile arhaice: în timp ce acestea se simțeau solidare cu cosmosul și ritmurile cosmice, lumea iudaică și creștină se considerau în mod profund solidare cu istoria. Cu siguranță și în lumea arhaică există o istorie: este vorba însă de o "*istorie sacră*", în mod nedeterminat repetabil, după modelul exemplar păzit și transmis de mituri: este ca și cum s-ar simți o revoltă împotriva timpului concret, istoric, o nostalgie a unei întoarceri periodice la timpul mitic de la origini, la "*marele timp*". Regenerarea timpului istoric se face "*repetând*" începutul, "*făcând parte*" din el în gestul ritual, anulând timpul parcurs printr-o reîntoarcere continuă *in illo tempore*. Viața nu poate fi reparată, nici frumusețea restaurată, numai dacă ele pot fi recreate cu repetarea actului originar, al lumii eterne. Concepția ciclică a timpului anulează astfel consistența clipei prezente: primatul lumii ideilor la sfârșit odată cu aducerea abolirii timpului istoric, non-finalizarea sa: eterna întoarcere ducând lipsă de un sfârșit al timpului, îl lasă fără un sfârșit.

Concepția biblică a istoriei este legată de timpul liniar, care înaintează în sens unic spre viitor. Istoria este locul manifestării lui Dumnezeu și formele automanifestării sale sunt istorice. Timpul istoric dobândește o nouă demnitate, acesta este un timp calificat, unde speranța ia locul nostalgiei, valoarea actului și a deciziei șterg primatul repetiției; regenerarea timpului nu se face cu prețul golirii sale, dar datorită invaziei noului lui Dumnezeu primit de om în libertatea sa. "Vestea cea bună, caracteristică a creștinismului, este salvarea istoriei, nu salvarea de istorie: umilul «astăzi» al omului este ridicat și mântuit de acei «astăzi» ai Fiului omului și poate deveni, în primirea sa, un «astăzi» al lui Dumnezeu. Nu este vorba deci în mod simplu de o salvare în istorie, pentru care timpul să rămână doar «scenariul», «theatrum gloriae Dei»: este vorba , mai mult și mai tare, de o mântuire a timpului istoric înfrântă de harul Dumnezeuului viu intrat în el și de libera primire a omului, adevărat subiect și protagonist al istoriei. «Istoria mântuirii» se constituie pe posibilitatea unei «salvări a istoriei», fondată în misterul adventului cu care Dumnezeul cel viu a făcut a sa istoria oamenilor" [84].

Vocabularul timpului, în Biblie, ne dă măsura acestei noutăți. Trei sunt determinațiile timpului, mai ales în textele pauline: timpul drept **krònos**, adică în extinderea sa liniară și cantitativă; timpul ca un **kairòs**, ocazie favorabilă și plinătate a timpului; în timp ce **aìon** indică timpul ca experiență care durează sau ca durată a timpului.

Timpul este deci calificat în sens "*kairologic*" de la "*a fi cu*" Cristos.

1. 2) Modele interpretative ale timpului și timpuri alternative

Este important să considerăm și cum de-a lungul secolelor la *temp ciclic* și la *temp linar* s-au adăugat și alte modele interpretative ale timpului. Înainte de toate "*timpul negustorului*", în epoca medievală și când acest model a intrat în criză cu numeroase modele alternative: *timpul marxist*, *timpul apocaliptic*, *reîntoarcerea la timpul ciclic*, *timpul nihilist*...

A. Rizzi vorbește de **timp mesianic** ca timp instituit de revelația lui Dumnezeu, ca ridicare a timpului cosmic în libertatea deciziei înaintea lui Dumnezeu. Aici găsesc convergență Dumnezeu-om-lume în evenimentul interrelaționării lor mereu noi. Dacă vina determină desfacerea acestei relații, mântuirea adusă de Cristos reconstituie realitatea: timpul mesianic devine astfel

crisologic; oferta de salvare care interpelează și cheamă la decizie este concentrată la maxim: de aceea Cristos este "*plinătatea timpului*".

cf. p. 135

Pot fi amintite aici câteva exigențe care iau naștere de la fidelitatea față de revelația biblică a timpului:

Vestirea creștină este vestirea că inițiativa lui Dumnezeu este adevăratul *kairòs* al omului și al istoriei.

Cronica oamenilor își află sensul în întâlnirea sa cu noutatea și surprizele lui Dumnezeu. De aici ia naștere profeția.

Trebuie combătută orice tendință gnostică de a modifica profesiunea creștină cu privire la mântuire ca fapt istoric.

Trebuie să evităm ispita sădită în distincția dintre timpuri sacre și profane.

2. Revelație și istorie

2. 1) Istoria ca orizont hermeneutic al revelației [85]

Problema "*conștiinței istorice*" este una dintre principalele probleme cu care omul contemporan se confruntă și care caracterizează în mod original secolul nostru.

Omul se descoperă în mod neeliminabil legat istoriei și în același timp cu capacitatea de a o transcende, se descoperă mai ales capabil de priceperea unui "*sens istoric*", care să orienteze istoria spre o finalitate.

Din punct de vedere al reflexiei teologice, se pune problema despre care concept al istoriei se vorbește; pentru aceasta s-ar putea vedea câteva dintre cele mai semnificative tentative de interpretare a istoriei printr-o viziune a sa unitară: să ne gândim la Gioacchino da Fiore, la G. B. Vico, la Hegel, la Sfântul Augustin. Conștiința istoriei este continuă, din momentul în care se înțelege mai mult în profunzime valoarea istoriei și suntem mai capabili să dăm o semnificație existenței.

Acum istoria filosofiei este într-o continuă căutare a unui principiu valabil universal și interpretativ în mod corect al evenimentelor, vrea să se pună în scurgerea timpului pentru a primi "*constantele*" și să dea o înțelegere, plecând în mod natural de la o opțiune antropologică.

Teologia istoriei se mișcă însă pe un teren specific și predeterminat: căutarea unui sens global pentru istorie își găsește punctul de plecare obligatoriu în evenimentul Isus Cristos. A face teologia istoriei înseamnă a pune în raport istoria lui Isus Cristos cu istoria universală; a vedea respectivele conținuturi și finalități pentru a determina interacțiunea.

2. 2) Cele trei intrări ale istoriei în teologia secolului XX

Gândirea creștină a secolului nostru a cunoscut o intrare epocală a istoriei în cele mai profunde fibre ale teologiei și aceasta a dus în lumea catolică la depășirea structurii ascetice și a istorice a teologiei manualistice, favorizând, în ambientul protestant, lichidarea teologiei liberale.

Individualizăm trei forme ale acestei intrări epocale [86]:

Prima intrare se face pe planul conținutului sau al obiectului: se caracterizează printr-o reînnoită atenție asupra obiectului teologiei creștine, obiect luat în dinamismul său de eveniment. Aceasta provoacă o reîntoarcere la izvoarele teologiei ca redescoperire a datului original și care își are originea în ea, având primatul absolut asupra operelor și asupra zilelor oamenilor (K. Barth).

A doua intrare este pe planul formei de gândire și al subiectivității: se caracterizează printr-un nou mod de a se pune al Subiectului în fața Obiectului. Rațiunea teologică nu mai pretinde să captureze realul, dar devine neliniștită, pelerină, istorică, deschisă constant spre viitor și imponderabilitatea sa (Heidegger, Rahner, Bultmann).

A treia intrare se face pe planul practicii: se califică prin atenția la circularitatea Subiect-Obiect și deci printr-o reînnoită conștiință a practicii și a raportului care o leagă în mod dialectic la istorie (Teologia politică, Teologia eliberării).

În fața unui asemenea proces, cu totul altceva decât împlinit, se înțelege că teologia nu poate fi locul definițiilor ultime și al deducțiilor, ci locul în care Cuvântul (Obiect) este primit cu fidelitate (Subiect-comunitate) pentru a analiza și a fecunda realitatea tot mai nouă și neliniștită și pentru a fi la rândul său întrebată și înțeleasă (practică). Aceasta ne permite câteva concluzii: